Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA MIHALA BOBEKA [*MICHAL BOBEK*]
SECINĀJUMI,
sniegti 2021. gada 15. aprīlī[1]

Lieta C-561/19

***Consorzio Italian Management*,**
Catania Multiservizi SpA
pret
Rete Ferroviaria Italiana SpA

(*Consiglio di Stato* (Valsts padome, Itālija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – LESD 267. panta trešā daļa – Dalībvalsts tiesa, kuras lēmumi saskaņā ar valsts tiesību aktiem nav pārsūdzami – Pienākums vērsties Tiesā – Tvērums – Izņēmumi un kritēriji, kas izriet no sprieduma lietā *CILFIT* u.c.

Satura rādītājs

I. Ievads . . . 2

II. Tiesiskais regulējums . . . 3

III. Fakti, tiesvedība valsts tiesās un prejudiciālie jautājumi . . . 3

IV. Vērtējums . . . 6

A. Slāņi . . . 6

1. Ārējais slānis: vienmēr izlemj valsts tiesa . . . 7

2. Dziļais slānis: vai patiešām vajadzētu uzdot visus jautājumus? . . . 9

B. *CILFIT* (un tās pēcnācēji) . . . 10

1. Pienākuma vērsties Tiesā iemesli . . . 11

2. Izņēmumi no pienākuma . . . 13

[1] Oriģinālvaloda – angļu.

3. Turpmākā (šīs Tiesas) piemērošanas prakse 15

C. Ar *CILFIT* spriedumu saistītās problēmas 19

1. Konceptuālās problēmas 19

2. Izpildāmība 21

3. ES tiesību aizsardzības līdzekļu sistēmiskā saskaņotība 24

4. ES tiesību un tiesu sistēmas attīstība 26

5. Starpposma kopsavilkums 28

D. Priekšlikums 28

1. Vispārīgs vai vispārināms jautājums par ES tiesību interpretāciju 29

2. Vairāk saprātīgi iespējamu interpretāciju 32

3. Nav nekādas Tiesas judikatūras 34

4. Pienākums norādīt pamatojumu (un atklātais jautājums par izpildi) 35

V. Secinājumi 37

I. Ievads

1. Pretstatā pēdējās instances valstu tiesām, kā var nojaust, ES tiesību studentiem vienmēr ir vairāk paticis spriedums lietā *CILFIT* u.c.[2]. Pēdējo desmit vai divdesmit gadu laikā daudzu ES tiesību studentu sirdis, iespējams, sāka straujāk pukstēt no pēkšņa prieka un atvieglojuma uzplūda, redzot savos eksāmenu darbos vai esejas uzdevumos vārdus "*CILFIT*", "izņēmumi no pienākuma vērsties Tiesā" un "apspriest". *CILFIT* lietā minēto izņēmumu – no pienākuma lūgt prejudiciālu nolēmumu – iespējamības apšaubīšana, it īpaši izņēmuma, kurš ir saistīts ar pēdējās instances valsts tiesas jebkādu pamatotu šaubu neesamību, varbūt nav visdarbietilpīgākais strīdīgais uzdevums. Vai šīm tiesām patiešām ir prasīts salīdzināt (visas) vienlīdz autentiskās ES tiesību aktu valodu versijas? Kā lai tās praktiski nosaka, vai attiecīgais jautājums ir vienlīdz acīmredzams citu dalībvalstu tiesām un Tiesai?

2. Jau vairākus gadus pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu, izņēmumi no šā pienākuma un jo īpaši tā izpilde metaforiski ir bijuši ES tiesību "guļošie suņi". Mēs visi zinām, ka tie tur ir. Mēs visi varam tos apspriest vai pat uzrakstīt akadēmiskus traktātus par tiem. Tomēr reālajā dzīvē tos labāk netraucēt. No pragmatiskā (vai ciniskā) viedokļa visa prejudiciālo nolēmumu sistēma darbojas, jo patiesībā neviens nepiemēro *CILFIT*, katrā ziņā ne burtiski. Bieži vien ideja par suni ir skaistāka nekā rūpes, kas jāuzņemas par īstu dzīvnieku.

[2] Spriedums, 1982. gada 6. oktobris (283/81, EU:C:1982:335) (turpmāk tekstā – "*CILFIT*").

3. Vairāku šajos secinājumos izklāstīto iemeslu dēļ es ierosinu Tiesai, ka ir pienācis laiks pārskatīt *CILFIT* lietas materiālus. Mans priekšlikums šajā ziņā ir diezgan vienkāršs: pielāgot LESD 267. panta trešajā daļā paredzēto pienākumu vērsties Tiesā, tāpat arī izņēmumus no tā, lai tie atspoguļotu pašreizējās ES tiesību tiesu sistēmas vajadzības un, līdz ar to, lai tie būtu reāli piemērojami (un kādu dienu, iespējams, izpildīti).

4. Tomēr ierosinātais pielāgošanās process prasa būtisku paradigmas maiņu. Pienākuma vērsties Tiesā loģikai un uzmanības centram, kā arī izņēmumiem no tā vajadzētu mainīties no jebkādu pamatotu šaubu par ES tiesību pareizu *piemērošanu konkrētajā* lietā neesamības, ko apliecina tiesas *subjektīvas* šaubas, uz *objektīvāku* nepieciešamību nodrošināt ES tiesību vienotu *interpretāciju* visā Savienībā. Citiem vārdiem sakot, pienākumam uzdot prejudiciālu jautājumu nevajadzētu būt visupirms vērstam uz pareizajām atbildēm, bet drīzāk uz pareizo jautājumu noteikšanu.

II. Atbilstošās tiesību normas

5. Saskaņā ar LESD 267. pantu:

"Eiropas Savienības tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par:

a) Līgumu interpretāciju;

b) Savienības iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju.

Ja šādu jautājumu ierosina kādas dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs Tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai Tiesa sniedz nolēmumu par šo jautājumu.

Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāgriežas Tiesā.

[..]"

6. Tiesas Reglamenta 99. pantā ir noteikts:

"Ja uzdotais prejudiciālais jautājums ir identisks jautājumam, par kuru Tiesa jau ir sniegusi nolēmumu, ja atbilde uz šādu jautājumu skaidri izriet no judikatūras vai ja atbilde uz uzdoto prejudiciālo jautājumu nerada nekādas pamatotas šaubas, Tiesa pēc tiesneša referenta priekšlikuma un pēc ģenerāladvokāta uzklausīšanas jebkurā brīdī var lemt, izdodot motivētu rīkojumu."

III. Fakti, tiesvedība valsts tiesās un prejudiciālie jautājumi

7. *Rete Ferroviaria Italiana SpA* (turpmāk tekstā – "*RFI*") 2006. gada 23. februārī piešķīra līgumu *Consorzio Italian Management* un *Catania Multiservizi SpA* (turpmāk tekstā – "prasītājas") attiecībā uz "pakalpojumiem tīrības un kārtības uzturēšanai telpās un citās plašai sabiedrībai atvērtās teritorijās un palīgpakalpojumiem, kurus sniedz stacijās, iekārtās, birojos un darbnīcās, kas izvietoti dažādās vietās *Direzione compartimentale movimento di Cagliari* (Kaljāri Reģionālā satiksmes direkcija, Itālija) pārziņā esošajā teritorijā".

8. Šajā līgumā tika ietverta klauzula, kas ierobežo cenu pārskatīšanu. Līguma izpildes laikā prasītāji lūdza *RFI* koriģēt līguma cenu saistībā ar apgalvoto līguma izmaksu pieaugumu, kas radies personāla izmaksu pieauguma dēļ. *RFI* atteicās to darīt.

9. Prasītājas cēla prasību *Tribunale amministrativo regionale per la Sardegna* (Sardīnijas Reģionālā administratīvā tiesa, Itālija, turpmāk tekstā – "*TAR*") pret *RFI*. Ar 2014. gada 11. jūnija spriedumu *TAR* šo prasību noraidīja. Tā konstatēja, ka Likumdošanas dekrēta Nr. 163/2006 115. pants nav piemērojams konkrētās nozarēs ietilpstošām darbībām, piemēram, uzkopšanas pakalpojumiem, ja tie veido neatņemamu dzelzceļa transporta tīkla daļu. *TAR* arī konstatēja, ka cenu pārskatīšana nebija obligāta saskaņā ar *Codice Civile* (Civilkodekss) 1664. pantu un ka puses varēja atkāpties no šī noteikuma.

10. Prasītājas par šo spriedumu cēla apelācijas sūdzību *Consiglio di Stato* (Valsts padome, Itālija). Tās apgalvoja, ka ir piemērojams Likumdošanas dekrēta Nr. 163/2006 115. pants vai, pakārtoti, Civilkodeksa 1664. pants. Turklāt, pēc to domām, ar valsts tiesību normām tiek pārkāpta Direktīva 2004/17/EK[3], jo tās nepieļauj cenu pārskatīšanu transporta nozarē un attiecīgajos uzkopšanas pakalpojumu līgumos. Šīs tiesību normas esot izraisījušas negodīgu un nesamērīgu līguma nelīdzsvarotību, rezultātā ietekmējot tirgus darbību reglamentējošās tiesību normas. Ja Direktīva 2004/17 būtu jāinterpretē tādējādi, ka tā nepieļauj cenu pārskatīšanu visos konkrētajās nozarēs noslēgtajos un īstenotajos līgumos, tā būtu spēkā neesoša.

11. Ņemot to vērā, *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2016. gada 24. novembrī uzdeva Tiesai šādus divus prejudiciālos jautājumus:

"1) Vai Eiropas Savienības tiesībām, it īpaši LES 3. panta 3. punktam, LESD 26., 56.–58. un 101. pantam un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 16. pantam, kā arī Direktīvai [2004/17], atbilst tāda valsts tiesību interpretācija, kura nepieļauj cenu pārskatīšanu līgumos, kas attiecas uz t.s. īpašajām nozarēm, īpaši līgumos nozarēs, kuru priekšmets nav minēts Direktīvā [2004/17], bet kuras ar īpašajām nozarēm saista instrumentāla saite?

2) Vai Direktīva [2004/17] (ja tiktu uzskatīts, ka cenu pārskatīšanas nepieļaušana visos līgumos, kas noslēgti un tiek piemēroti t.s. īpašajās nozarēs, izriet tieši no tās) atbilst Eiropas Savienības principiem, it īpaši LES 3. panta 1. punktam, LESD 26., 56.–58. un 101. pantam, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 16. pantam, "ņemot vērā to, ka tā ir netaisnīga, nesamērīga, izmaina līgumisko līdzsvaru un tādējādi – iespaido efektīva tirgus noteikumus"?"

12. Tiesa atbildēja ar 2018. gada 19. aprīļa spriedumu.[4] Attiecībā uz pirmo jautājumu Tiesa atzīmēja, ka iesniedzējtiesa nav iesniegusi nekādus paskaidrojumus par LES 3. panta 3. punkta vai LESD 26., 57., 58. un 101. panta interpretācijas būtiskumu strīda atrisināšanai pamatlietā. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk tekstā – "Harta") 16. pants līdzīgi kā citi Hartas noteikumi ir attiecināmi uz dalībvalstīm tikai tad, ja tās īsteno ES tiesību aktus, kas tā nebija pamatlietas gadījumā. Tādējādi Tiesa secināja, ka pirmais jautājums attiecībā uz šiem noteikumiem nav pieņemams[5].

[3] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (2004. gada 31. marts), ar ko koordinē iepirkuma procedūras, kuras piemēro subjekti, kas darbojas ūdensapgādes, enerģētikas, transporta un pasta pakalpojumu nozarēs (OV 2004, L 134, 1. lpp.).

[4] Spriedums lietā *Consorzio Italian Management* un *Catania Multiservizi* (C-152/17, EU:C:2018:264).

[5] Turpat, 33.–35. punkts.

13. Tomēr attiecībā uz Direktīvu 2004/17 un tās pamatā esošajiem vispārējiem principiem, it īpaši vienlīdzīgas attieksmes principu un pārredzamības principu, Tiesa konstatēja, ka tie ir jāinterpretē kā tādi, kas neizslēdz tādas valsts tiesību normas, kuras neparedz periodisku cenu pārskatīšanu pēc līguma piešķiršanas nozarēs, uz ko attiecas šī direktīva. Ņemot vērā šo atbildi, Tiesa uzskatīja, ka otrais jautājums ir hipotētisks.

14. Pēc Tiesas sprieduma pasludināšanas 2018. gada 28. oktobrī prasītājas pirms publiskās uzklausīšanas, kas notika 2018. gada 14. novembrī, lūdza *Consiglio di Stato* (Valsts padome) uzdot Tiesai jaunus prejudiciālos jautājumus. Būtībā prasītājas apgalvo, ka Tiesa spriedumā nav paudusi viedokli par to, vai uzkopšanas pakalpojumi bija funkcionāli saistīti ar attiecīgo transporta pakalpojumu. Viņas uzsver, ka Tiesa spriedumā pieņēmusi, ka līgumisko attiecību ilgumu nevar pagarināt, kā tas norādīts sākotnējā uzaicinājumā piedalīties konkursā. Tomēr tas neatspoguļo situāciju Itālijā, kur pakalpojumu līgumus valsts iestādes bieži pagarina, reizēm uz nenoteiktu laiku, tādējādi radot līgumisku nelīdzsvarotību. Pamatojot savu nostāju, prasītājas norāda uz Direktīvas 2004/17 9., 10. un 45. apsvērumu, kā arī 57. pantu.

15. *Consiglio di Stato* (Valsts padome), kura atkal ir iesniedzējtiesa pamatlietā, uzskata, ka prasītājas ar šo ir ierosinājušas papildu prejudiciālos jautājumus. Tomēr iesniedzējtiesa jautā, vai esošajos pamatlietas apstākļos tai ir jāuzdod šie jautājumi Tiesai saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu. Tā uzskata, ka pēdējās instances tiesas pienākumu uzdot prejudiciālu jautājumu nevar nošķirt no "procesuālo ierobežojumu" sistēmas, kura mudina puses "reizi par visām reizēm" iesniegt valsts tiesā to valsts tiesību normu aspektu, kuras, viņuprāt, ir pretrunā ES tiesībām. Citādi secīga vai turpināta prejudiciālo jautājumu uzdošana – papildus tam, ka tā varētu novest pie nepareizas vai, ārkārtas gadījumos, "ļaunprātīgas procedūras izmantošanas", – galu galā kā pienākuma lūgt prejudiciālu nolēmumu rezultāts padarītu par bezjēdzīgām tiesības uz tiesību aizsardzību tiesā, gan apdraudētu principu, atbilstoši kuram lietas ir jāizskata ātri un efektīvi.

16. Šajā faktiskajā un juridiskajā kontekstā *Consiglio di Stato* (Valsts padome) iesniedza Tiesai šādus prejudiciālos jautājumus:

"1) Vai saskaņā ar LESD 267. pantu valsts tiesai, kuras nolēmumi nav pārsūdzami tiesā, principā ir jāiesniedz prejudiciālais jautājums par Savienības tiesību interpretāciju, pat ja minēto jautājumu tai uzdod viena no pusēm tiesas procesā pēc pirmās tiesvedības stadijas sākšanās vai pēc iestāšanās tajā, vai pēc tam, kad lietā pieņemts pirmais nolēmums, vai pēc tam, kad ir jau bijis iesniegts pirmais lūgums Eiropas Savienības Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu?

2) Vai – ievērojot iepriekš izklāstīto – Eiropas Savienības tiesībām (it īpaši LESD 4. panta 2. punktam, 9. pantam, 101. panta 1. punkta e) apakšpunktam, 106. pantam, 151., 152., 153. un 156. pantam, Eiropas Sociālajai hartai, kura parakstīta Turīnā 1961. gada 18. oktobrī, un LESD 151. pantā minētajai 1989. gada Kopienas Hartai par darba ņēmēju sociālajām pamattiesībām, LES 2. un 3. pantam, kā arī [Hartas] 28. pantam) atbilst Likumdošanas dekrēta Nr. 163/2006 115., 206. un 217. pants, kā tie interpretēti administratīvo tiesu judikatūrā, proti, ka tie nepieļauj cenu pārskatīšanu līgumos, kas attiecas uz t.s. īpašajām nozarēm, īpaši līgumos nozarēs, kuru priekšmets nav minēts Direktīvā [2004/17], bet kuras ar īpašajām nozarēm saista instrumentāla saite?

3) Vai – ievērojot iepriekš izklāstīto – Eiropas Savienības tiesībām (it īpaši [Hartas] 28. pantam, LESD 26. un 34. pantā noteiktajam vienlīdzīgas attieksmes principam, kā arī [Hartas] 16. pantā atzītajam uzņēmējdarbības brīvības principam) atbilst Likumdošanas dekrēta Nr. 163/2006 115., 206. un 217. pants, kā tie interpretēti administratīvo tiesu judikatūrā,

proti, ka tie nepieļauj cenu pārskatīšanu līgumos, kas attiecas uz t.s. īpašajām nozarēm, īpaši līgumos nozarēs, kuru priekšmets nav minēts Direktīvā [2004/17], bet kuras ar īpašajām nozarēm saista instrumentāla saite?"

17. Prasītājas, *RFI*, Itālijas valdība un Eiropas Komisija iesniedza rakstveida apsvērumus. Šīs ieinteresētās puses, kā arī Vācijas un Francijas valdības piedalījās tiesas sēdē, kas notika 2020. gada 15. jūlijā.

IV. Vērtējums

18. Saskaņā ar Tiesas lūgumu šajos secinājumos galvenā uzmanība tiek pievērsta iesniedzējtiesas pirmajam uzdotajam jautājumam. Šim jautājumam ir divi slāņi. Pirmkārt, vadoties pēc teksta, pirmais jautājums, iespējams, varētu būt lasāms kā vienkāršs jautājums par to, vai pēdējās instances valsts tiesai ir pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu konkrētajā faktiskajā situācijā, kas ietver trīs elementus: i) ja jautājumu uzdod viena no pusēm, ii) ja jautājums tiek uzdots pēc tam, kad puse ir iesniegusi savu sākotnējo procesuālo rakstu, un iii) pēc tam, kad Tiesā jau ir iesniegts lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu. Atbildēt uz šiem jautājumiem nav grūti. Atbildes izriet no Tiesas pastāvīgās judikatūras (kā tas tiks parādīts tālāk A sadaļā).

19. Otrkārt, es nedomāju, ka šāda atbilde pienācīgi izskaidrotu iesniedzējtiesas faktiski uzdotos jautājumus. Šī tiesa norāda, ka puses ir uzdevušas papildu jautājumus, kurus faktiski var atrisināt, pamatojoties uz Tiesas jau sniegto atbildi. Tomēr iesniedzējtiesa arī atzīst, ka lietā ir jauni jautājumi, kurus šādā veidā nevar atrisināt. Attiecībā uz šiem papildu jautājumiem iesniedzējtiesa uzsver, ka tā ir pēdējās instances tiesa saskaņā ar valsts tiesību sistēmu un tādējādi tai ir pienākums uzdot Tiesai prejudiciālo jautājumu, jo tajā ir ierosināts jautājums par ES tiesību interpretāciju [6].

20. Tādējādi no pirmā jautājuma pilnībā izriet plašāks jautājums: vai pēdējās instances tiesai noteiktais pienākums vērsties Tiesā attiecas uz kādu vai visiem gadījumiem, kad ir pastāvīgas šaubas par ES tiesību pareizu piemērošanu attiecīgajā lietā, neatkarīgi no tā, vai šajā pašā lietā jau ir lūgts sniegt prejudiciālu nolēmumu? Kāds ir pienākuma uzdot prejudiciālo jautājumu un izņēmumu no tā tvērums, it īpaši ņemot vērā tādu situāciju kā šajā pamatlietā?

21. Lai piedāvātu atbildi uz šo jautājumu, vispirms es sniegšu pašreizējo pienākuma vērsties Tiesā izklāstu un izņēmumus no tā (B). Pēc tam izpētīšu dažādas šīs judikatūras radītās problēmas, kuras vēlāk tiks pārdefinētas kā iemesli, kuru dēļ es iesaku Tiesai formulēt citā gaismā pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu (C). Visbeidzot, noslēgšu ar konkrētu priekšlikumu šajā ziņā (D).

A. Slāņi

22. Elementi, uz kuriem atsaucas iesniedzējtiesa, attiecas uz trim jautājumiem: i) *pušu loma* jautājuma izvirzīšanā, ii) jautājuma *rašanās laiks* attiecībā pret dažādām stadijām, no kurām var sastāvēt valsts tiesvedība, un iii) iespēja iesniegt *otru lūgumu* sniegt prejudiciālu nolēmumu tās pašas tiesvedības ietvaros. Ja šie trīs jautājumi tiktu uztverti kā trīs atsevišķi jautājumi, nevis kā viena un tā paša jautājuma trīs aspekti, tad atbildi uz tiem varētu viegli izsecināt no Tiesas pastāvīgās judikatūras.

[6] Atsaucoties uz Tiesas pastāvīgo judikatūru šajā ziņā, it īpaši 2013. gada 18. jūlija spriedumu *Consiglio Nazionale dei Geologi* (C-136/12, EU:C:2013:489, 25. punkts).

1. Virsējais slānis: vienmēr izlemj valsts tiesa

23. Pirmkārt, tas, vai iesniedzējtiesa uzskata, ka ir nepieciešams Tiesas lēmums, lai tā varētu taisīt spriedumu, ir tikai un vienīgi šīs tiesas kompetencē. Protams, valsts tiesa, tāpat kā jebkura cita tiesa, visticamāk, uzklausīs pušu viedokļus par iespēju uzdot prejudiciālo jautājumu. Tomēr ar LESD 267. pantu tika izveidota tiešā sadarbība starp Tiesu un valstu tiesām, izmantojot procedūru, kas ir pilnīgi neatkarīga no jebkādas pušu iniciatīvas [7]. Tādējādi pats fakts, ka pamatlietā iesaistītā puse ir izvirzījusi dažus ES tiesību jautājumus, neuzliek par pienākumu attiecīgajai tiesai uzskatīt, ka jautājums ir uzdots LESD 267. panta izpratnē, padarot lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu par obligātu [8]. Savukārt tas nozīmē arī to, ka valsts tiesa var iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu pēc savas ierosmes [9].

24. Otrkārt, to, kad ir nepieciešams uzdot Tiesai prejudiciālo jautājumu, ir jālemj tikai valsts tiesai [10]. Valsts tiesa vislabāk spēj novērtēt, kurā tiesvedības stadijā tai ir vajadzīgs Tiesas prejudiciālais nolēmums [11]. Tiesa tikai pieprasa, lai strīda izskatīšana tiktu apturēta lūguma sniegt prejudiciālo nolēmumu iesniegšanas laikā [12].

25. Protams, raugoties no Tiesas viedokļa un tās vēlmes pēc iespējas pilnīgāk palīdzēt iesniedzējtiesai, situācijas, kurās valsts tiesa izlemj vērsties Tiesā ar prejudiciālu jautājumu tikai pēc tam, kad strīds un visas tā sekas ir pilnībā materializējušās šajā tiesā, ir atbalstāmas. Tādējādi dažos gadījumos labas tiesvedības princips var prasīt, lai vēršanās Tiesā notiktu tikai pēc tam, kad iesniedzējtiesa ir uzklausījusi abas strīdā iesaistītās puses. Tomēr tas noteikti nav nosacījums pats par sevi, ko būtu noteikusi Tiesa [13].

26. Līdzīgi – es nedomāju, ka Tiesa iebilstu pret valsts tiesību normām vai noteikumiem, kas pieprasa vai pilnvaro tiesvedības koncentrēšanu, it īpaši apelācijas instancēs vai augstākajās tiesās, nosakot pusēm pienākumu izvirzīt jaunus vai papildu argumentus līdz konkrētam brīdim vai solim tiesas procesā. Tomēr taisnība, ka iepriekš Tiesa ir vispārīgi izvirzījusi jautājumu, vai šādi tiesvedības termiņi vai koncentrēšana nepadara valstu tiesām faktiski neiespējamu uzdot jautājumus par valsts tiesību normu atbilstību ES tiesību aktiem [14].

7 Skat., piemēram, spriedumus, 2008. gada 12. februāris, *Kempter* (C-2/06, EU:C:2008:78, 41. punkts); 2010. gada 9. novembris, *VB Pénzügyi Lízing* (C-137/08, EU:C:2010:659, 28. punkts), un 2013. gada 18. jūlijs, *Consiglio Nazionale dei Geologi* (C-136/12, EU:C:2013:489, 28. punkts).

8 Jau 1982. gada 6. oktobra spriedums *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 9. punkts). Skat. arī spriedumu, 2006. gada 10. janvāris, *IATA* un *ELFAA* (C-344/04, EU:C:2006:10, 28. punkts).

9 Jau 1981. gada 16. jūnija spriedums *Salonia* (126/80, EU:C:1981:136, 7. punkts). Skat. arī spriedumu, 2013. gada 15. janvāris, *Križan* u.c. (C-416/10, EU:C:2013:8, 65. punkts).

10 Skat., piemēram, spriedumus, 2008. gada 17. jūlijs, *Coleman* (C-303/06, EU:C:2008:415, 29. punkts un tajā minētā judikatūra), un 2008. gada 22. decembris, *Les Vergers du Vieux Tauves* (C-48/07, EU:C:2008:758, 20. punkts un tajā minētā judikatūra).

11 Skat., piemēram, spriedumu, 1987. gada 11. jūnijs, X (14/86, EU:C:1987:275, 11. punkts).

12 Skat., piemēram, spriedums, 2000. gada 13. aprīlis, *Lehtonen* un *Castors Braine* (C-176/96, EU:C:2000:201, 19. punkts).

13 Jau 1978. gada 28. jūnija spriedums *Simmenthal* (70/77, EU:C:1978:139, 10. un 11. punkts). Skat. arī, piemēram, nesenu spriedumu, 2017. gada 1. februāris, *Tolley* (C-430/15, EU:C:2017:74, 32. un 33. punkts).

14 Skat., piemēram, spriedumu, 1995. gada 14. decembris, *Peterbroeck* (C-312/93, EU:C:1995:437, 19. un 20. punkts). It īpaši attiecībā uz (otrās) apelācijas sūdzības priekšmeta ierobežošanu skat. arī spriedumu, 2002. gada [4.]jūnijs, *Lyckeskog* (C-99/00, EU:C:2002:329, 17. un 18. punkts).

27. Tādējādi Tiesas pastāvīgās judikatūras loģika šajā jomā ir vērsta uz to, lai nodrošinātu, ka valsts procesuālās tiesību normas neliedz iespēju pārliecināties par ES tiesību aspektiem, iespējams, ļaujot iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu neatkarīgi no tiesvedības stadijas. No praktiskā viedokļa raugoties, tas varētu novest pie tā, ka potenciāli tiktu atceltas jebkādas ierobežojošās valsts tiesību normas [15].

28. Tomēr šīs lietas kontekstā varētu šķist, ka jautājums par to, vai iespējamais pienākums vērsties Tiesā saskaņā ar LESD 267. pantu varētu rasties, "pat ja minēto jautājumu tai [valsts tiesai] uzdod viena no pusēm tiesvedībā pēc pirmās tiesvedības stadijas sākšanās vai pēc iestāšanās tajā, vai pēc tam, kad lietā pieņemts pirmais nolēmums", ir uzdots, domājot par atšķirīgu iznākumu. Šajā lietā šķiet, ka valsts tiesībās faktiski nepastāv ierobežojoši noteikumi, un pusēm acīmredzot ir atļauts iesniedzējtiesā (atkārtoti) sākt apspriest elementus, par kuriem jau tika iesniegts lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu. Tomēr, lai neteiktu vairāk, būtu ļoti neierasti, ja kāda persona sāktu atsaukties uz iepriekš atgādināto "atļaujošo" rindiņu judikatūrā, kura vienmēr ir kategoriski uzstājusi uz to, lai valstu tiesneši būtu pilnīgi brīvi pārliecināties par *jebkuru* ES tiesību aspektu *jebkurā* tiesvedības stadijā, lai pēkšņi vēlētos panākt pretēju rezultātu: pārtraukt jebkādas turpmākas diskusijas, kas ir atļautas saskaņā ar valsts tiesībām pēc šīs Tiesas nolēmuma, kurš tiek saņemts valsts līmenī.

29. Treškārt, tas arī īsti neatbilstu Tiesas tradicionālajai pieejai attiecībā uz trešo elementu, kuru iesniedzējtiesa izdala atsevišķi – iespēju uzdot jautājumu vēlreiz. Šajā ziņā Tiesa vienmēr ir uzsvērusi, ka valstu tiesas ir brīvas izlemt vērsties ar jautājumiem Tiesā, ja tās uzskata to par nepieciešamu, un apstāklis, ka tiesību normas, kuru interpretācija tiek lūgta, Tiesa jau ir interpretējusi, neliedz Tiesai spriest no jauna [16].

30. Tas pats attiecas uz situāciju *vienas un tās pašas* valsts tiesvedības *ietvaros*. Pēc Tiesas domām, "šāda vēršanās pēc palīdzības ir attaisnojama, ja valsts tiesai rodas grūtības saprast spriedumu un to pareizi piemērot, ja tā iesniedz Tiesai jaunu jautājumu par tiesībām vai ja tā iesniedz Tiesai jaunus apsvērumus, uz kuriem pamatojoties Tiesa varētu sniegt atšķirīgu atbildi uz agrāk iesniegtu jautājumu" [17]. Tādējādi vienmēr ir iespējams iesniegt jaunu jautājumu ne tikai par tiem pašiem ES tiesību noteikumiem, bet arī par potenciāli atšķirīgiem noteikumiem vai jautājumiem vienas un tās pašas tiesvedības ietvaros.

31. No tā izriet, ka īsā atbilde uz pirmo jautājumu ir tāda, ka lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu *var* iesniegt jebkurā laikā neatkarīgi no iepriekšējā Tiesas sprieduma par prejudiciālo jautājumu, kurš ir pasludināts tajā pašā tiesvedībā, ja iesniedzējtiesa uzskata, ka Tiesas atbilde ir nepieciešama, lai tā varētu taisīt spriedumu. Šis lēmums vienmēr ir jāpieņem valsts tiesai, ņemot vērā visas pamatotās šaubas, kas tai vēl joprojām varētu būt attiecībā uz ES tiesību pareizu piemērošanu lietā, kuru tā izskata.

15 Vispārīgāk, skat. arī spriedumus, 2010. gada 5. oktobris, *Elchinov* (C-173/09, EU:C:2010:581, 25. punkts), vai 2013. gada 15. janvāris, *Križan* u.c. (C-416/10, EU:C:2013:8, 67. punkts).

16 Skat., piemēram, spriedumus, 2014. gada 17. jūlijs, *Torresi* (C-58/13 un C-59/13, EU:C:2014:2088, 32. punkts un tajā minētā judikatūra); 2017. gada 20. decembris, *Schweppes* (C-291/16, EU:C:2017:990, 26. punkts), un 2018. gada 6. novembris, *Bauer* un *Willmeroth* (C-569/16 un C-570/16, EU:C:2018:871, 21. punkts).

17 Skat. rīkojumu, 1986. gada 5. marts, *Wünsche* (69/85, EU:C:1986:104, 15. punkts); spriedumus 1987. gada 11. jūnijs, X (14/86, EU:C:1987:275, 12. punkts); 2003. gada 6. marts, *Kaba* (C-466/00, EU:C:2003:127, 39. punkts), un rīkojumu, 2016. gada 30. jūnijs, *Sokoll-Seebacher* un *Naderhirn* (C-634/15, EU:C:2016:510, 19. punkts).

2. Dziļais slānis: vai patiešām vajadzētu uzdot visus jautājumus?

32. Īsumā viss ir iesniedzējtiesas ekskluzīvajā kompetencē un atkarīgs no tā, kā tiek novērtēta (subjektīvā) vajadzība lūgt turpmākas norādes Tiesai. Tomēr vai tā patiešām ir atbilde? Vai šis apgalvojums drīzāk ir problēmas apraksts? Vai tādās lietās kā pašreizējā vajadzētu būt pienākumam vērsties Tiesā?

33. Šādā kontekstā iesniedzējtiesas pirmais jautājums sasniedz citu, daudz dziļāku slāni. To vēl vairāk uzsver fakts, ka *visi trīs elementi*, kuri iepriekšējā sadaļā tika apsvērti kā pastāvīgi jautājumi, pastāv vienlaikus pamatlietā. Tādējādi rodas jautājums, vai iesniedzējtiesai joprojām ir pienākums uzdot prejudiciālo jautājumu, pat neraugoties uz visiem šiem apstākļiem?

34. Tādēļ es neuzskatu, ka iepriekšējā sadaļā izklāstītajā veidā var pareizi atbildēt uz šādu jautājumu. Nedomāju arī, ka uz to varētu atbildēt, ierosinot, ka šī lieta attiecas tikai uz Tiesas iepriekšējā sprieduma saistošo spēku un tā ievērošanu. Protams, ir taisnība, ka jau kopš sprieduma *Da Costa*[18] – un kā vēlāk tika konsolidēts spriedumā *CILFIT*[19] – interpretācijas pilnvaras, kuras Tiesa ir deleģējusi saskaņā ar LESD 267. pantu, var atcelt šā pienākuma mērķi un tādējādi tam atņemt tā būtību[20]. Tas ir *a fortiori* gadījumā, ja uzdotais jautājums pēc būtības ir tāds pats kā jautājums, par kuru jau ir sniegts prejudiciālais nolēmums tajā pašā valsts tiesvedībā[21].

35. Tomēr iesniedzējtiesa skaidri norādīja, ka tā daļēji saskaras ar jauniem papildu elementiem lietā, kuru Tiesa iepriekš nav izskatījusi. Tādējādi jautājums nav par iepriekšēja Tiesas nolēmuma neņemšanu vērā.

36. Šādā kontekstā nevar apgalvot, ka ES tiesību akti būtu pretrunā Itālijas praksei, kurā pusēm ir dota iespēja izteikt savus apsvērumus par atbildi, kas tika saņemta no augstākas tiesas saistībā ar lūgumu, kurš tika iesniegts kā šīs tiesvedības daļa. Tiesas sēdē Itālijas valdība apgalvoja, ka tā ir ne tikai prakse attiecībā uz atbildi, kas saņemta no Tiesas, bet arī attiecībā uz atbildēm, kuras saņemtas no valsts konstitucionālās tiesas pēc valsts tiesneša iesniegta konstitucionalitātes jautājuma. Šādos apstākļos pamatlietas pusēm tiek ļauts izteikties par to, kādām sekām būtu jāizriet no viņu lietas, ņemot vērā augstākas tiesas sniegtos norādījumus.

37. Kopumā, ja vien Tiesa nevēlas atkārtot acīmredzamo, neskarot šīs lietas dziļāko slāni, vai ja vien tā drīzāk radikāli nepārskata dažus tikko izklāstītos elementus, es ierosinu, ka šīs lietas kontekstā ir pamatoti apspriest pienākuma uzdot prejudiciālu jautājumu būtību un tvērumu. Attiecīgās puses šajā jautājumā ir sniegušas atšķirīgu viedokli.

38. Prasītājas un atbildētāja pamatlietā savos apsvērumos galvenokārt koncentrējas uz otro un trešo jautājumu. Attiecībā uz pirmo jautājumu prasītājas apgalvo, ka lūgumi sniegt prejudiciālu nolēmumu ir lieki, ja pastāv pastāvīga judikatūra, izņemot, ja attiecīgie tiesu precedenti ir pārāk veci vai ja iesniedzējtiesā ir izvirzīti jauni argumenti, kā tas bija šajā pamatlietā. Atbildētāja uzskata, ka iesniedzējtiesai nevajadzēja uzdot jaunus jautājumus, jo attiecīgo ES tiesību noteikumu interpretācija bija skaidra un Tiesas judikatūra jau sniedza atbildi.

18 Spriedums, 1963. gada 27. marts, *Da Costa* u.c. (no 28/62 līdz 30/62, EU:C:1963:6).

19 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 13. un 14. punkts).

20 Ar netieši izteiktu pieņēmumu, kurš skaidri ir izteikts tikai vēlāk, ka valsts tiesnesim ir saistoša Tiesas jau sniegtā interpretācija – skat., piemēram, nesenus spriedumus, 2010. gada 5. oktobris, *Elchinov* (C-173/09, EU:C:2010:581, 29. un 30. punkts), vai 2016. gada 5. jūlijs, *Ognyanov* (C-614/14, EU:C:2016:514, 33. punkts).

21 Skat., piemēram, spriedumu, 1997. gada 4. novembris, *Parfums Christian Dior* (C-337/95, EU:C:1997:517, 29. punkts).

39. Vācijas, Francijas un Itālijas valdības, kā arī Komisija pirmo jautājumu ir aplūkojušas detalizētāk, paužot dažādus viedokļus. Vācijas valdība un Komisija uzskata, ka nav nekāda pamata no jauna aplūkot spriedumu *CILFIT*. Vācijas valdība uzsvēra, ka *CILFIT* kritēriji ir izturējuši laika pārbaudi un tos būtu nepieciešams saglabāt.

40. Itālijas valdība aicināja panākt labāku līdzsvaru starp pienākumu vērsties Tiesā un pareizu tiesvedību. Pēc šīs valdības domām, pēdējās instances tiesas pārkāptu LESD 267. panta trešo daļu tikai tad, ja tās neņemtu vērā pušu izvirzītos jautājumus par ES tiesībām vai bez nekāda pamatojuma uzskatītu tos par nepamatotiem. Minētā valdība uzskata, ka šim pamatojumam ir izšķiroša nozīme. Tā pat varētu mazināt dalībvalstu atbildību, kas tām rodas, ja viņu pēdējās instances tiesas nav vērsušās Tiesā.

41. Francijas valdība ierosināja (atkārtoti) interpretēt *CILFIT* kritērijus atbilstoši LESD 267. panta vispārējam mērķim un pašreizējam ES tiesību stāvoklim, ņemot vērā notikušās strukturālās izmaiņas. Pienākumam vērsties Tiesā būtu jābūt vērstam uz svarīgiem interpretācijas jautājumiem un tādiem jautājumiem, kuri var izraisīt atšķirīgu interpretāciju Savienībā, nevis uz atsevišķām lietām dalībvalstīs. Jautājumiem par ES tiesību piemērošanu nevajadzētu izraisīt pienākumu vērsties Tiesā. Šāds pienākums būtu jāsaglabā tikai attiecībā uz vispārīgiem jautājumiem vai tādiem jautājumiem, kuri, lai arī ir vairāk kazuistiski, prasa Tiesai izklāstīt vispārēju analīzes sistēmu vai juridiskā pamatojuma kritērijus. Lai gan pēdējās instances tiesas var izlemt uzdot arī cita veida jautājumus, valstu tiesām būtu jāņem vērā prasības par pareizu tiesvedību un par spriedumu taisīšanu saprātīgā termiņā, it īpaši tad, ja Tiesa ir sniegusi pirmo prejudiciālo nolēmumu tās pašas tiesvedības ietvaros.

B. CILFIT (un tam sekojošie spriedumi)

42. Saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu dalībvalsts tiesām, kuru lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, ir pienākums uzdot Tiesai jautājumus par ES tiesību interpretāciju vai to spēkā esamību.

43. Tādējādi Līguma tekstā ir skaidri noteikts, ka pēdējās instances tiesām [22] ir pienākums uzdot Tiesai jautājumus, uz kuriem attiecas šā panta pirmā daļa. Tomēr, tāpat kā attiecībā uz vairākām primāro tiesību normām, viss pārējais ir tikai judikatūras veidošana.

44. Pirmkārt, pienākuma vērsties Tiesā tvēruma ziņā Līguma tekstā nav nošķirti jautājumi par interpretāciju un jautājumi par spēkā esamību. Tomēr attiecībā uz jautājumiem par *spēkā esamību* Tiesa ir norādījusi, ka *visām* valstu tiesām, tas ir, ne tikai pēdējās instances tiesām, ir nepārprotams pienākums uzdot Tiesai šādus jautājumus. Valstu tiesām pašām nav jurisdikcijas

[22] Šo plaši pazīstamo terminu lietošu viscaur šajos secinājumos kā īsu apzīmējumu attiecībā uz "dalībvalsts tiesu, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt". Vairāk par šādu tiesu identificēšanu katras *konkrētās* tiesvedības kontekstā skat., piemēram, spriedumus, 2002. gada 4. jūnijs, *Lyckeskog* (C-99/00, EU:C:2002:329, 16. punkts); 2008. gada 16. decembris, *Cartesio* (C-210/06, EU:C:2008:723, 76.–78. punkts); 2013. gada 15. janvāris, *Križan* u.c. (C-416/10, EU:C:2013:8, 72. punkts), un 2016. gada 21. decembris, *Biuro podróży "Partner"* (C-119/15, EU:C:2016:987, 52. un 53. punkts).

noteikt ES iestāžu aktu spēkā esamību [23]. Vienveidības prasība ir īpaši būtiska, ja tiek aplūkota ES akta spēkā esamība. Atšķirības dalībvalstu tiesu starpā attiecībā uz ES aktu spēkā esamību var apdraudēt pašas ES tiesiskās kārtības vienotību un skart tiesiskās drošības pamatprasību [24].

45. Šādi apsvērumi ievieto jautājumus par ES tiesību aktu spēkā esamību citā un atsevišķā kategorijā. Būtiski, ka iemesls, kāpēc visām valstu tiesām ir noteikts kategorisks pienākums jebkuru jautājumu par spēkā esamību uzdot Tiesai, atšķiras no iemesliem, kāpēc ir noteikts pienākums uzdot jautājumus par interpretāciju, un tas pats attiecas arī uz izņēmumiem no tiem. *CILFIT* izņēmumi *neattiecas* uz pienākumu uzdot prejudiciālu jautājumu par *spēkā esamību* [25].

46. Šeit ir jāuzsver, ka turpmākā diskusija šajos secinājumos attiecas vienīgi uz lūgumiem sniegt prejudiciālu nolēmumu par ES tiesību interpretāciju.

47. Otrkārt, ir godīgi jāatzīst, ka LESD 267. panta trešās daļas tekstā ir noteikts kategorisks pienākums pēdējās instances valstu tiesām *bez jebkādiem izņēmumiem* uzdot prejudiciālu jautājumu: "ja šādu jautājumu *ierosina* [..], tiesai [..] *jāgriežas* Tiesā". Šajā ziņā Tiesas judikatūra faktiski ir radījusi *CILFIT* izņēmumus attiecībā uz jautājumiem par *interpretāciju*.

48. Es pavisam noteikti neizceļu šo domu, lai liktu manīt, ka šādi izņēmumi ir nepareizi vai nelikumīgi. Patiesībā gluži pretēji – tie ir nepieciešami. Tomēr iemesls, kāpēc vēlos to uzsvērt kā sākumpunktu tālākai diskusijai, ir, lai uzsvērtu faktu, ka, runājot par pienākuma vērsties Tiesā būtību un tvērumu vai izņēmumiem no šā pienākuma, arguments, ka "to nevar grozīt, jo tā ir ierakstīts Līgumā", ir nedaudz īpatnējs. Attiecībā uz to, kāds tieši ir pienākuma lūgt prejudiciālu nolēmumu tvērums, LESD 267. pants ir īpaši atvērts teksts. Par izņēmumiem no šā pienākuma Līgumā nav nekas teikts. Precīzāk, ja kāds vēlētos būt piekasīgs tekstuālists, viņš pat varētu ierosināt, ka LESD 267. panta teksts nepieļauj nekādus izņēmumus no pienākuma vērsties Tiesā.

1. Pienākuma vērsties Tiesā iemesli

49. Vispārīgi runājot, "[..] ar LESD 267. pantā izveidoto sistēmu ir noteikta tieša sadarbība starp Tiesu un valsts tiesām, kuras ietvaros pēdējās ir cieši iesaistītas Savienības tiesību *pareizā piemērošanā* un *vienveidīgā interpretēšanā*, kā arī ar šo tiesību sistēmu privātpersonām piešķirto tiesību aizsardzībā" [26].

50. Tomēr Līgums pieprasa vairāk no pēdējās instances valstu tiesām, uz kurām attiecas LESD 267. panta trešā daļa, nekā no jebkuras tiesas saskaņā ar tā otro daļu. Tāpēc ir jābūt vēl kādiem citiem strukturāliem iemesliem, kādēļ papildus *iespējai* visām valstu tiesām brīvi vērsties Tiesā, pēdējās instances tiesām ir noteikts *pienākums* vērsties Tiesā.

23 Skat. spriedumus, 1987. gada 22. oktobris, *Foto-Frost* (314/85, EU:C:1987:452, 20. punkts); 2005. gada 6. decembris, *Gaston Schul Douane-expediteur* (C-461/03, EU:C:2005:742, 17. punkts), un 2011. gada 21. decembris, *Air Transport Association of America* u.c. (C-366/10, EU:C:2011:864, 47. punkts).

24 Skat., piemēram, spriedumus, 1987. gada 22. oktobris, *Foto-Frost* (314/85, EU:C:1987:452, 15. punkts); 2005. gada 6. decembris, *Gaston Schul Douane-expediteur* (C-461/03, EU:C:2005:742, 21. punkts), un 2017. gada 28. marts, *Rosneft* (C-72/15, EU:C:2017:236, 78.–80. punkts).

25 Skat. spriedumu, 2005. gada 6. decembris, *Gaston Schul Douane-expediteur* (C-461/03, EU:C:2005:742, 20. un 25. punkts).

26 Atzinums 1/09 (*Nolīgums, ar kuru izveido vienotu sistēmu strīdu izskatīšanai patentu jomā*), 2011. gada 8. marts (EU:C:2011:123, 84. punkts). Mans izcēlums.

51. Strukturālais iemesls pēdējās instances tiesām noteiktajam pienākumam jau ļoti sen tika norādīts spriedumā *Hoffmann-Laroche*, proti, "novērst to, ka kādā dalībvalstī rodas judikatūra, kas nav saderīga ar Savienības tiesību normām"[27]. Citiem vārdiem sakot, LESD 267. panta trešās daļas īpašais mērķis ir nepieciešamība "novērst atšķirības, kas [Savienības] teritorijā judikatūrā varētu rasties saistībā ar [Savienības] tiesībām"[28]. Šā pienākuma ierobežošana, to attiecinot uz pēdējās instances tiesām, ir īpaši pamatota ar faktu, ka "tiesa, kas izskata lietu pēdējā instancē, pēc definīcijas ir pēdējās instances tiesa, kurā privātpersonas var atsaukties uz tiesībām, ko tām piešķir Savienības tiesības. Tiesām, kas izlemj lietu pēdējā instancē, valsts mērogā ir jānodrošina tiesību normu vienveidīga interpretācija"[29].

52. Tādējādi papildus vēlmei palīdzēt valsts tiesai pareizi interpretēt vai piemērot ES tiesības konkrētajā lietā, kas liekas kā LESD 267. panta galvenā loģika, pienākuma uzdot prejudiciālu jautājumu loģika ir norādīta sistēmiskos un strukturālos terminos: novērst atšķirības ES judikatūrā. Diezgan loģiski, ka šo mērķi vislabāk var sasniegt to valstu tiesu līmenī, kurām pašām parasti tiek uzticēts mērķis nodrošināt vienotību valsts līmenī.

53. Tomēr ir godīgi atzīt, ka gadu gaitā šīs Tiesas paziņojumos (un piemērošanas praksē) pienākuma vērsties Tiesā iemesls ne vienmēr ir izteikts tik konsekventi. Dažreiz tiek lietoti tādi jēdzieni kā vienveidīga ES tiesību interpretācija un piemērošana[30], dažreiz – precīza vai pareiza piemērošana un vienveidīga interpretācija[31], bet citreiz tikai – vienveidīga piemērošana[32].

54. Šīs atšķirības patiešām var būt tikai nejaušas izmaiņas lietotajā formulējumā. Tomēr citos gadījumos tās liecina par dziļāku neatbilstību. Tās norāda uz aizvien saspringtu situāciju saistībā ar to, cik atšķirīgi LESD 267. panta trešajā daļā noteiktais *pienākums* būtu jāinterpretē, salīdzinot ar *iespēju*, kas noteikta otrajā daļā.

55. *Iespējas*, kas noteikta otrajā daļā, kā arī prejudiciālo nolēmumu tiesvedības vispārējais mērķis, bez šaubām, ir palīdzēt valstu tiesām atrisināt *konkrētas* lietas, kuras ir saistītas ar ES tiesību elementiem. Šis uz attiecīgo lietu vērstais "mikromērķis" ilgtermiņā noteikti kalpo sistēmiskākam prejudiciālo nolēmumu tiesvedības "makromērķim". Tas pakāpeniski veido precedentu sistēmu (vai, Tiesas valodā runājot, pastāvīgu judikatūru), kura palīdz nodrošināt ES tiesību vienveidīgu piemērošanu visā Eiropas Savienībā.

56. Tomēr – vai *pienākumu* uzdot prejudiciālu jautājumu var uzskatīt par vienkāršu *iespējas* uzdot prejudiciālu jautājumu paplašinājumu, centienu identificēt gadījumus, kuros kaut kas tāds, kā pamatā ir iespēja uzdot prejudiciālu jautājumu, pēkšņi kļūst par strukturālu pienākumu ar konkrētu valsts tiesnesi, kuram varētu būt "subjektīvas šaubas" un pēkšņi rodas "objektīva nepieciešamība" pēc Tiesas palīdzības?

27 Spriedums, 1977. gada 24. maijs, *Hoffmann-Laroche* (107/76, EU:C:1977:89, 5. punkts); pēc tam atkārtots vairākos citos spriedumos, piemēram, 2009. gada 2. aprīlis, *Pedro IV Servicios* (C-260/07, EU:C:2009:215, 32. punkts un tajā minētā judikatūra); 2017. gada 15. marts, *Aquino* (C-3/16, EU:C:2017:209, 33. punkts un tajā minētā judikatūra), un 2018. gada 4. oktobris, Komisija/Francija (*Advance payment*) (C-416/17, EU:C:2018:811, 109. punkts).

28 Spriedums, 1977. gada 24. maijs, *Hoffmann-Laroche* (107/76, EU:C:1977:89, 7. punkts).

29 Skat., piemēram, spriedumu, 2017. gada 15. marts, *Aquino* (C-3/16, EU:C:2017:209, 34. punkts).

30 Piemēram, spriedums, 1977. gada 24. maijs, *Hoffmann-Laroche* (107/76, EU:C:1977:89, 5. punkts), vai: Eiropas Savienības Tiesa, Ieteikumi valstu tiesām par prejudiciālā nolēmuma tiesvedības ierosināšanu (OV 2019, C 380, 1. lpp., 1. punkts).

31 Piemēram, spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 7. punkts), un atzinums 1/09 (*Nolīgums, ar kuru izveido vienotu sistēmu strīdu izskatīšanai patentu jomā*), 2011. gada 8. marts (EU:C:2011:123, 84. punkts).

32 Piemēram, spriedumi, 2011. gada 21. decembris, *Air Transport Association of America* u.c. (C-366/10, EU:C:2011:864, 47. punkts), un 2017. gada 28. marts, *Rosneft* (C-72/15, EU:C:2017:236, 80. punkts).

2. Izņēmumi no pienākuma

57. *CILFIT* lieta bija saistīta ar strīdu starp vilnas importētājiem uzņēmumiem un Itālijas Veselības aizsardzības ministriju par veterinārās ekspertīzes nodevu, ko piemēro vilnai, kura tiek ievesta no valstīm, kas nav (toreizējās) Kopienas dalībvalstis. Importētāji atsaucās uz regulas noteikumu, kas aizliedz dalībvalstīm noteikt jebkādu muitas nodevai līdzvērtīgu maksājumu ievestiem dzīvnieku produktiem. Veselības aizsardzības ministrija norādīja, ka vilna nav iekļauta Līgumā un ka tādējādi regula uz to neattiecas.

58. Ņemot to vērā, *Corte Suprema di Cassazione* (Augstākā kasācijas tiesa, Itālija) uzdeva jautājumu par toreizējā EEK līguma 177. panta (tagad – LESD 267. pants) trešās daļas interpretāciju, būtībā vaicājot, vai pienākums vērsties Tiesā ir automātisks vai atkarīgs no tā, ka radušās pamatotas šaubas attiecībā uz interpretāciju. Pēc Veselības aizsardzības ministrijas domām, regulas interpretācija bija tik acīmredzama, ka nav iespējams šo interpretāciju apšaubīt, un tādējādi neesot vajadzības vērsties Tiesā. Attiecīgie importētāji uzskatīja, ka, tā kā jautājums par regulas interpretāciju tika ierosināts augstākajā tiesā, kuras lēmumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, šī tiesa nevarēja atteikties no pienākuma vērsties Tiesā.

59. Tiesa savā spriedumā vispirms atgādināja pienākuma vērsties Tiesā mērķi, kas tika "nodibināts, lai nodrošinātu pareizu Kopienu tiesību piemērošanu un vienveidīgu interpretāciju visās dalībvalstīs [..]. Līguma 177. panta trešās daļas tiešais mērķis ir novērst atšķirības, kas Kopienas teritorijā judikatūrā varētu rasties saistībā ar Kopienu tiesībām. Tāpēc [..] šī pienākuma jēga ir jāvērtē atbilstoši šiem mērķiem [..]" [33].

60. *Ņemot vērā šos mērķus*, Tiesa tālāk nosprieda, ka pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu nav absolūts. Tā noteica trīs izņēmumus no pēdējās instances tiesām uzliktā pienākuma vērsties Tiesā.

61. Pirmkārt, pēdējās instances tiesām nav pienākuma vērsties Tiesā, lai uzdotu jautājumu par interpretāciju, "ja šis jautājums *nav būtisks*, t.i., ja atbilde uz šo jautājumu, lai kāda tā arī būtu, nekādi nevarētu ietekmēt lietas atrisinājumu" [34].

62. Piekrītu, ka diskusija par to, vai šis patiešām ir izņēmums no pienākuma vai drīzāk apstiprinājums tam, ka šāds pienākums nepastāv, ir pilnīgi iespējama. Ja nav (attiecīga) jautājuma par ES tiesībām, ko tad vajadzētu vai vispār varētu jautāt? Ja uzdotajam jautājumam nav nozīmes pamatlietas iznākumā, tad ne tikai nav pienākuma jautāt, bet šāds jautājums vienkārši ir nepieņemams [35].

63. Tomēr es domāju, ka pirmais "izņēmums" būtu pareizi jāinterpretē tā laika kontekstā. Šī bija pirmā reize, kad Tiesa norādīja, ka, neraugoties uz LESD 267. panta trešās daļas formulējumu, būtu piemērojams tāds pats nosacījums, kāds ir minēts tā otrajā daļā. Tomēr un, iespējams, vēl svarīgāk ir tas, ka, izveidojot saikni starp šīm abām LESD 267. panta daļām, pirmais izņēmums kļuva strukturāli saistīts ar lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu konkrēto lietu un mikromērķi – palīdzēt (pirmās un pēdējās instances) valstu tiesām izšķirt konkrētu strīdu, ko izskata attiecīgā tiesa, kad rodas jautājums par ES tiesībām.

33 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 7. punkts).

34 Turpat, 10. punkts. Mans izcēlums.

35 Kā nesenu piemēru skat. spriedumu, 2020. gada 26. marts, *Miasto Łowicz* un *Prokurator Generalny* (C-558/18 un C-563/18, EU:C:2020:234).

64. Otrkārt, pienākums vērsties Tiesā nepastāv, ja "ierosinātais jautājums ir pēc būtības identisks ar kādu citu jautājumu, attiecībā uz kuru analoģiskā lietā jau ir sniegts prejudiciāls nolēmums" [36], un situācijās, kurās "Tiesas iepriekšējos lēmumos jau ir aplūkoti izskatāmie jautājumi, neatkarīgi tās tiesvedības rakstura, kuras rezultātā tika pieņemti šie lēmumi, pat tad, ja attiecīgie jautājumi nav bijuši pilnīgi identiski" [37].

65. Šis otrais izņēmums, kuru sarunvalodā sauc par *acte éclairé* (to tā sauc arī citās valodās), attiecas uz situācijām, kurās Tiesa jau ir radījusi precedentu. Tas tika radīts, paplašinot tvērumu spriedumā *Da Costa*, kurā Tiesa nosprieda, ka "autoritāte interpretācijai, kas jau sniegta [..] atņem šim pienākumam [vērsties Tiesā] mērķi un tādējādi arī saturu" [38].

66. Treškārt, Tiesa galu galā norādīja, ka pienākums vērsties Tiesā nepastāv, ja "tas, kā pareizi piemērot [Savienības] tiesības, var būt tik acīmredzams, ka attiecībā uz ierosinātā jautājuma risinājumu nevar būt nekādu pamatotu šaubu" [39]. Būtībā šādā veidā (iespējams) ir radies vispazīstamākais izņēmums – "nekādu pamatotu šaubu" izņēmums vai, kā to mēdz saukt citās valodās – "*acte clair*" izņēmums.

67. Tālāk Tiesa uzskaitīja vairākas prasības, par kuru izpildi valsts tiesai ir jābūt pārliecinātai, lai nonāktu pie secinājuma, ka nav nekādu pamatotu šaubu par to, kā interpretēt attiecīgo ES tiesību normu. Var diskutēt par to, vai prasība, ka attiecībā uz ierosināto jautājumu valsts tiesai ir jābūt "pārliecinātai, ka arī visu citu dalībvalstu tiesām, kā arī Tiesai tas ir tikpat acīmredzams" [40], ir viena no šīm īpašajām prasībām vai arī faktiski tā ir sava veida vispārīgs kritērijs, kas sniedz turpmākas norādes par to, kāda veida situācijās nav nekādu pamatotu šaubu.

68. Tomēr, pieņemot, ka tas ir "vispārīgs" kritērijs, Tiesa uzskaitīja Kopienu tiesības raksturojošās papildu iezīmes, kuras valsts tiesai būtu jāpatur prātā pirms nonākšanas pie šāda secinājuma. To skaitā: i) "lai interpretētu kādu Kopienu tiesību normu, ir jāsalīdzina versijas dažādās valodās" [41]; ii) "juridiskiem jēdzieniem Kopienu tiesībās un dažādajās valstu tiesībās var būt atšķirīgs saturs" [42]; iii) "katra Kopienu tiesību norma ir jāskata kontekstā un jāinterpretē saskaņā ar visām Kopienu tiesību normām un to mērķiem, ņemot vērā Kopienu tiesību attīstību un stāvokli laikā, kad izskatāmā tiesību norma jāpiemēro" [43].

36 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 13. punkts).

37 Turpat, 14. punkts.

38 Spriedums, 1963. gada 27. marts, *Da Costa* u.c. (no 28/62 līdz 30/62, EU:C:1963:6, 38. lpp.).

39 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 16. punkts).

40 Turpat, 16. punkts.

41 Turpat, 18. punkts.

42 Turpat, 19. punkts.

43 Turpat, 20. punkts.

3. Turpmākā piemērošanas prakse (šajā Tiesā)

69. Gadu gaitā nav trūcis zinātnisku[44] vai pat tiesu izteiktu[45] viedokļu, kuros tiek apspriests, vai *CILFIT* izņēmumi un jo īpaši punkti, kas attiecas uz *acte clair*, patiešām ir jāuzskata par prasībām, tādējādi izveidojot kontrolsarakstu pēdējās instances valstu tiesām, vai tomēr tos vairāk vajadzētu uzskatīt par "vispārīgu vadības sistēmu" vai "instrumentu komplektu"[46], kas nav jāsaprot burtiski.

70. Šajā ziņā nozīmīga ir pašas Tiesas turpmākā judikatūra attiecībā uz šo jautājumu. No šīs judikatūras izriet divi īpaši vērā ņemami punkti. Pirmkārt, Tiesa nekad nav skaidri pārskatījusi vai niansējusi spriedumu *CILFIT*, lai gan vairāki ģenerāladvokāti tai ir atkārtoti ieteikuši to darīt. Otrkārt, runājot par lietām, kuras ir saistītas ar *CILFIT* kritēriju faktisku piemērošanu, varētu teikt, ka Tiesas piemērošanas prakse ir bijusi diezgan atšķirīga, it īpaši pēdējās desmitgades laikā.

71. Pirmkārt, lietā *Intermodal Transports*[47] iesniedzējtiesa vēlējās noskaidrot, vai tai bija jāuzdod prejudiciālie jautājumi par kombinētās nomenklatūras (KN) interpretāciju apstākļos, kuros puse lietā par konkrētas preces klasifikāciju KN pamatojas uz muitas iestādes vērtējumu, kas ir izteikts trešai personai izsniegtā saistošā izziņā par tarifu (*BTI*) par līdzīgu preci, un ja iesniedzējtiesa domā, ka minētā saistošā izziņa par tarifu neatbilst KN? Vienkārši sakot, vai tiek uzskatīts, ka tiesa rada pamatotas šaubas apstākļos, kuros tai ir atšķirīgs juridiskais viedoklis nekā citas dalībvalsts administratīvai iestādei?

72. Tiesa noteica, ka trešais *CILFIT* izņēmums (*acte clair*) varētu tikt piemērots, neraugoties uz to, ka citas dalībvalsts administratīva iestāde ES tiesības interpretē atšķirīgi. Pēc Tiesas domām, apstāklis, ka citas dalībvalsts muitas iestāde pieņēmusi lēmumu ar šķietami atšķirīgu KN interpretāciju no tās, ko iesniedzējtiesa uzskatīja par atbilstīgu attiecībā uz precēm, kuras ir līdzīgas šajā lietā minētajai, "liek šai tiesai būt īpaši uzmanīgai, izvērtējot, vai pastāv pamatotas šaubas attiecībā uz pareizu KN piemērošanu"[48]. Tomēr šādas saistošas izziņas par tarifu esamība pati par sevi neliedz iesniedzējtiesai secināt, ka KN tarifu pozīciju pareiza piemērošana ir tik acīmredzama, ka nepaliek nekādas pamatotas šaubas[49].

44 Tostarp skat. it īpaši Rasmussen, H., "The European Court's Acte Clair Strategy in C.I.L.F.I.T. Or: Acte Clair, of Course! But What does it Mean?", 9 EL Rev. (1984), 242. lpp.; Bebr, G., "The Preliminary Proceedings or Article 177 EEC – Problems and Suggestions for Improvement", no: Schermers, HG, u.c. (red.), *Article 177 EEC: Experience and Problems*. North-Holland, Amsterdama, 1987, 355. lpp.; Vaughan, D., "The Advocate's View", no: Andenas, M., *Article 177 References to the European Court – Policy and Practice*, Butterworths, Londona, 1994, 61. lpp.; Broberg, M., "Acte clair revisited: Adapting the acte clair criteria to the demands of times", CMLR 45, 2008, 1383. lpp.; Broberg, M., un Fenger, N., *Preliminary References to the European Court of Justice*, 2. izd., Oxford University Press, Oksforda, 2014, 240.–246. lpp.

45 Skat., piemēram, jau valstu tiesu uzskatus: Schermers, HG, u.c. (red.), *Article 177 EEC: Experience and Problems*. North-Holland, Amsterdama, 1987, 53.–134. lpp.; Vispārīgs ziņojums Eiropas Savienības Valsts padomju un augstāko administratīvo tiesu asociācijas 18. kolokvijam Helsinkos, 2002. gada 20. un 21. maijs, par tēmu "The Preliminary Reference to the Court of Justice of the European Communities" ["Prejudiciālais jautājums Eiropas Kopienu Tiesai"], 28. un 29. lpp; skat. arī Wattel, P. J., "Köbler, CILFIT and Welthgrove: We can't go on meeting like this", CMLR 41, 2004, 177. lpp.

46 Aizņemoties izteicienu, kuru nesen lietojis ģenerāladvokāts N. Vāls [*N. Wahl*] apvienotajās lietās X un *van Dijk* (C-72/14 un C-197/14, EU:C:2015:319, 67. punkts).

47 Spriedums, 2005. gada 15. septembris, *Intermodal Transports* (C-495/03, EU:C:2005:552).

48 Turpat, 34. punkts.

49 Turpat, 35. punkts.

73. Otrkārt, lietā X un *van Dijk*[50] iesniedzējtiesa (*Hoge Raad der Nederlanden*) (Nīderlandes Augstākā tiesa)) jautāja, vai, neraugoties uz to, ka Nīderlandes zemākas instances tiesa ir iesniegusi lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu par to pašu jautājumu, *Hoge Raad* (Augstākā tiesa) joprojām var likumīgi izlemt lietu, neuzdodot Tiesai prejudiciālus jautājumus un negaidot atbildes uz šīs zemākās instances tiesas uzdotajiem prejudiciālajiem jautājumiem.

74. Tiesa norādīja, ka tas, ka kādas dalībvalsts zemākas instances tiesai ir šaubas par interpretāciju, neizslēdz, ka šīs pašas valsts pēdējās instances tiesai varētu būt *acte clair*. Pirmkārt, tā uzsvēra "ka tikai valsts tiesām, kuru nolēmumi saskaņā ar valsts tiesībām nav pārsūdzami tiesā, neatkarīgi un atbildīgi ir jāizvērtē, vai tas ir *acte clair* gadījums"[51]. Turklāt tā lēma, ka, "ciktāl apstāklis *vien*, ka zemākas instances tiesa ir uzdevusi Tiesai prejudiciālu jautājumu par tiem pašiem problēmjautājumiem kā tie, kas tika uzdoti strīdā, kuru izskata valsts tiesa, kas lemj pēdējā instancē, nenozīmē to, ka vairs nevar tikt izpildīti sprieduma [*CILFIT*] nosacījumi, tādējādi, lai pēdējā minētā tiesa varētu atturēties vērsties Tiesā un atrisinātu tajā uzdoto jautājumu, uzņemoties pati savu atbildību, ir jāuzskata, ka šāds apstāklis arī *nerada* pienākumu valsts augstākajai tiesai sagaidīt atbildi, kādu Tiesa sniegs uz zemākas instances tiesas uzdoto prejudiciālo jautājumu"[52].

75. Treškārt, lietā *Ferreira Da Silva e Brito*[53] prasītāji prasībā pret Portugāles valsti sakarā ar ārpuslīgumisko civiltiesisko atbildību apstrīdēja jēdziena "uzņēmējsabiedrības īpašumtiesību pāreja" interpretāciju Direktīvas 2001/23/EK[54] izpratnē, ko izskatīja *Supremo Tribunal de Justiça* (Augstākā tiesa, Portugāle). Prasītāji uzskatīja, ka *Supremo Tribunal de Justiça* (Augstākā tiesa) vajadzēja izpildīt savu pienākumu vērsties Tiesā un ka tai bija jāiesniedz Tiesā jautājums par šo situāciju. Iesniedzējtiesa, kas ir zemākas instances tiesa, jautāja Tiesai, vai LESD 267. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka, ņemot vērā faktu, ka zemākas instances valsts tiesas, izskatot lietu, pieņēma pretrunīgus spriedumus, *Supremo Tribunal de Justiça* (Augstākā tiesa) bija pienākums iesniegt Tiesai lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu saistībā ar jēdziena "uzņēmējsabiedrības īpašumtiesību pāreja" pareizu interpretāciju Direktīvas 2001/23 izpratnē.

76. Tiesa norādīja, ka "*tas vien*, ka pastāv pretrunīgi citu valsts tiesu pieņemti nolēmumi, *nevar* būt izšķirošs faktors, kas var uzlikt LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu. Tiesa, kas izskata lietu pēdējā instancē, neraugoties uz konkrētu kādas Savienības tiesību normas interpretāciju, ko ir veikušas zemākas instances tiesas, faktiski var uzskatīt, ka interpretācija, kuru tā piedāvā sniegt minētajai tiesību normai un kura atšķiras no tās, kādu ir sniegušas minētās tiesas, ir tik acīmredzama, ka nepastāv nekādas saprātīgas šaubas"[55]. Tomēr atšķirībā no lietas X un *van Dijk* un attiecībā uz pašiem lietas faktiem Tiesa uzskatīja, ka pretrunīgu judikatūras virzienu valsts mērogā dēļ un šā jēdziena interpretācijas grūtību dēļ, kas bieži vien rodas dažādās dalībvalstīs, valsts tiesai, kuras nolēmumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, ir pienākums vērsties Tiesā, lai novērstu Savienības tiesību kļūdainas interpretācijas risku[56].

50 Spriedums, 2015. gada 9. septembris (C-72/14 un C-197/14, EU:C:2015:564).

51 Turpat, 59. punkts.

52 Turpat, 61. punkts. Mans izcēlums.

53 Spriedums, 2015. gada 9. septembris, *Ferreira da Silva e Brito* u.c. (C-160/14, EU:C:2015:565).

54 Padomes Direktīva (2001. gada 12. marts) par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz darbinieku tiesību aizsardzību uzņēmumu, uzņēmējsabiedrību vai uzņēmumu vai uzņēmējsabiedrību daļu īpašnieka maiņas gadījumā (OV 2001, L 82, 16. lpp.).

55 Spriedums, 2015. gada 9. septembris, *Ferreira da Silva e Brito* u.c. (C-160/14, EU:C:2015:565, 41. un 42. punkts). Mans izcēlums.

56 Turpat, 44 punkts.

77. Ceturtkārt, lietā *Association France Nature Environnement*[57] Tiesa, lai gan tā neskatīja tieši jautājumu par pamatotām šaubām, tomēr izslēdza *CILFIT* izņēmumu piemērošanu (*in casu* gan *acte clair*, gan *acte éclairé*). Šajā specifiskajā kontekstā, kad pēdējās instances tiesa paredz izmantot īpašās iespējas, kas tai ļauj nolemt saglabāt konkrētas valsts pasākuma tiesiskās sekas, kuras nav saderīgas ar ES tiesībām, Tiesa saglabāja stingru pieeju attiecībā uz pienākumu vērsties Tiesā.

78. Vispirms Tiesa atkārtoja "*acte clair*" esamības kritērijus[58], lai norādītu, ka, "runājot par tādu lietu kā pamatlieta, tā kā, pirmkārt, jautājums par valsts tiesas iespēju laikā ierobežot noteiktas tādas valsts tiesību normas atzīšanas par prettiesisku sekas, kas ir tikusi pieņemta, neievērojot [direktīvā] paredzētos pienākumus, nav ticis izskatīts citā Tiesas spriedumā kopš [pirmā] sprieduma[59], un, otrkārt, šāda iespēja ir izmantojama *izņēmuma kārtā*, [..] valsts tiesai, kuras nolēmumi vairs nav pārsūdzami, ir jāvēršas Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, ja tai ir *kaut mazākās šaubas* par Savienības tiesību pareizu interpretāciju vai piemērošanu"[60]. "Konkrēti, tā kā šīs īpašās iespējas izmantošana var kaitēt Savienības tiesību pārākuma principa ievērošanai, minētā valsts tiesa no pienākuma vērsties Tiesā prejudiciālā nolēmuma tiesvedībā var būt atbrīvota tikai, ciktāl tā ir pārliecināta, ka par minētās ārkārtas iespējas izmantošanu nerodas nekādas saprātīgas šaubas. Turklāt šo šaubu neesamība ir jāpierāda detalizēti"[61].

79. Ja šo judikatūru aplūko kopsakarā, ir vērts norādīt vismaz trīs elementus.

80. Pirmkārt, lai gan visās šajās lietās ir atsauce uz *CILFIT* spriedumu un dažās pat minēti tajā norādītie izņēmumi, nevienā no tām faktiski netika piemēroti *CILFIT* kritēriji. Var šķist, ka šie ir faktiskie apstākļi, kas jāpiemēro valstu tiesām. Tomēr tas nav pilnībā pareizi, jo šajās lietās patiesībā tā bija Tiesa, kura novērtēja, vai iesniedzējtiesa šādos apstākļos varēja saprātīgi izmantot *CILFIT* izņēmumus, visbiežāk – *acte clair*. Tomēr, pat ja Tiesa nepārprotami veic šāda veida novērtēšanu, šķiet, ka tā nepiemēro pašas testu.

81. Otrkārt, iepriekš minētā judikatūra labi parāda problēmas, kuras rodas piemērošanas praksē konceptuāla "subjektīvas-objektīvas" skaidrības trūkuma dēļ par to, vai pastāv pamatotas šaubas. Vai tās ir tikai subjektīvas šaubas, tas ir, valsts tiesas ieskatā radušās šaubas? Vai šīs šaubas ir subjektīvas tikai tiktāl, cik tās netiek atspēkotas ar spēcīgiem un objektīviem netiešiem pierādījumiem? Vai arī tiesnesim patiesībā subjektīvi vajadzēja saprast, ka pastāv objektīvas šaubas? Pirmās divas lietas – *Intermodal Transports* un X un *Van Dijk* – vairāk atbilst subjektīvajai un līdz ar to aizstāvības interpretācijai (galu galā tas ir valsts tiesnesis, kurš zina vislabāk). Turpretim abas pārējās lietas – *Ferreira Da Silva e Brito* un *Association France Nature Environnement* – lielā mērā atbilst objektīvajai interpretācijai (ņemot vērā objektīvos apstākļus, tiesnesim būtu bijis jāzina labāk).

82. Treškārt, loģiski, ka šādas testa svārstības noved pie nedaudz atšķirīgiem rezultātiem. Protams, katra lieta atšķiras faktu ziņā. Tomēr vispārīgas pieejas ziņā nav uzreiz skaidrs, kā atrast kopsaucēju, piemēram, lietās X un *van Dijk* un *Ferreira Da Silva e Brito*. Varētu pieņemt, ka ir iespējamas pamatotas šaubas (un tādējādi nav *acte clair*), ja pastāv objektīvi pretrunīgi viedokļi par vienu un to pašu normu interpretāciju. Taisnība, ka, papildus pievienojot argumentus, kas

57 Spriedums, 2016. gada 28. jūlijs (C-379/15, EU:C:2016:603).

58 Turpat, 48. punkts.

59 Spriedums, 2012. gada 28. februāris, *Inter-Environnement Wallonie* un *Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103).

60 Spriedums, 2016. gada 28. jūlijs, *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603, 51. punkts).

61 Turpat, 52. punkts. Mans izcēlums.

attiecas uz formālām pilnvarām vai varas dalīšanu, ir iespējams izdalīt lietu *Intermodal Transports* – pat ja dažādās tiesās vienas un tās pašas ES tiesību normas juridiskā interpretācija ir atšķirīga, tās bija "tikai" administratīvas iestādes, nevis tiesas atziņas.

83. Tomēr gan lietā X un *van Dijk*, gan *Ferreira Da Silva e Brito* attiecīgās tiesas izteicās atšķirīgi par vieniem un tiem pašiem ES tiesību elementiem. Tā kā abas šīs lietas bija saistītas ar *dažādām* tiesvedībām šajās dalībvalstīs, diez vai varētu apgalvot, ka kāda no tām būtu saistīta ar zemākas instances tiesas "vienreizēju kļūdu", kuru var labot pēdējās instances tiesa. Vienā un tajā pašā dalībvalstī dažādās tiesvedībās tika objektīvi dažādi interpretētas vienas un tās pašas tiesību normas.

84. Un atkal – katrā lietā ir atšķirīgi fakti. Tādējādi varētu identificēt potenciāli būtiskas faktiskās atšķirības starp abām lietām, kas pamatotu atšķirīgu iznākumu. Iespējams, visintriģējošāk būtu apgalvot, ka, lai gan X un *van Dijk* lieta bija saistīta ar atzītu interpretācijas atšķirību *tikai vienas un tās pašas* valsts tiesību sistēmas ietvaros, *Ferreira Da Silva e Brito* lietā šī atšķirība bija ne tikai vienā dalībvalstī, bet acīmredzami arī *visā Savienībā*. Patiešām, kā Tiesa atzīmēja šajā spriedumā, ""uzņēmējsabiedrības īpašumtiesību pārejas" jēdziena interpretācija lielam skaitam valsts tiesu ir radījušas daudzus jautājumus, tādējādi tās ir bijušas spiestas vērsties Tiesā. Šie jautājumi liecina ne tikai par to, ka pastāv interpretācijas grūtības, bet arī par to, ka pastāv risks, ka judikatūra Savienībā varētu būt atšķirīga"[62].

85. Vai patiešām Tiesas nolūks bija pēkšņi sākt interpretē *CILFIT* spriedumu gramatiski, proti, ka attiecībā uz konkrēto jautājumu valsts tiesai ir "jābūt pārliecinātai, ka arī *visu citu* dalībvalstu tiesām, kā arī Tiesai tas ir tikpat acīmredzams"[63] tādā mērā, ka *vienā un tajā pašā* dalībvalstī tiek izslēgti pretrunīgi spriedumi par ES tiesību jautājumiem? Interesanti, ka šāda interpretācija ir iespējama. Neraugoties uz to, tajā ir paslēpts ļoti svarīgs priekšnoteikums, proti, ka attiecīgo valstu augstākajām tiesām ir pienākums "sakārtot procesus savā valstī" un vienādot valsts judikatūru. Tikai tad, ja dalībvalstīs būtu interpretācijas atšķirības, rastos pienākums vērsties Tiesā[64].

86. Tomēr fakts ir un paliek fakts, ka kopumā nav viegli saskaņot šajā sadaļā izklāstīto Tiesas jaunāko judikatūru. Šis fakts ir rosinājis daudzu zinātnieku spekulācijas par to, vai Tiesa klusējot ir mazinājusi *CILFIT* spriedumā minētos *acte clair* kritērijus[65]. Izskatās, ka arī atsevišķas valstu tiesas to ir sapratušas tāpat[66].

87. Kopumā es teiktu, ka izklāstītās tiesu prakses atšķirības jau *pašas par sevi* pamato Tiesas (virspalātas) iejaukšanos, lai izskaidrotu, kāds tieši šobrīd ir LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma vērsties Tiesā tvērums un iespējamie izņēmumi no šī pienākuma.

62 Spriedums, 2015. gada 9. septembris, *Ferreira da Silva e Brito* u.c. (C-160/14, EU:C:2015:565, 43. punkts).

63 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 16. punkts). Mans izcēlums.

64 Tomēr šajā jautājumā skat. ģenerāladvokāta N. Vāla secinājumus apvienotajās lietās X un *van Dijk* (C-72/14 un C-197/14, EU:C:2015:319, 68. punkts).

65 Skat., piemēram, Kornezov, A., "The New Format of the *Acte Clair* Doctrine and its Consequences", CMLR, 53. sēj., 2016, 1317. lpp.; Limante, A., "Recent Developments in the Acte Clair Case Law of the EU Court of Justice: Towards a more Flexible Approach", JCMS, 54. sēj., 2016, 1384. lpp.; Gervasoni, S., "CJUE et cours suprêmes: repenser les termes du dialogue des juges?" AJDA, 2019, 150. lpp.

66 Skat., piemēram, *Ústavní soud* (Konstitucionālā tiesa, Čehijas Republika) spriedumu, 2018. gada 11. septembris, Lieta Nr. II.ÚS 3432/17 (ECLI:CZ:US:2018:2.US.3432.17.1). Šajā lietā *Ústavní soud* (Konstitucionālā tiesa), atkārtoti atsaucoties uz spriedumu *Ferreira Da Silva e Brito*, pretēji tās iepriekšējai judikatūrai atteicās sodīt *Nejvyšší soud* (Čehijas Republikas Augstākā tiesa) vispārēji atzītu kļūdu neuzdot prejudiciālu jautājumu situācijā, kurā par vienu un to pašu ES tiesību jautājumu Čehijas Republikā *ietvaros* bija pieņemti pretrunīgi spriedumi. Kritiski izvērtējot, skat., piemēram, Malenovský J., "Protichůdné zájmy v řízení o předběžné otázce a její důsledky", *Právní rozhledy*, C.H. Beck, 6/2019, 191. lpp.

C. Ar CILFIT spriedumu saistītās problēmas

88. Šajā sadaļā centīšos vērst uzmanību uz problēmām (C), kurām, manuprāt, būtu jāvirza sprieduma *CILFIT* atkārtota aplūkošana, kas minēta nākamajā sadaļā (D). Šīs problēmas esmu iedalījis četrās kategorijās: tās, kas ir *konceptuālas* un ir klātesošas un būtiskas spriedumā *CILFIT* jau no paša sākuma (1); tās, kas attiecas uz *CILFIT* kritēriju izpildāmību (2); tās, kas ir saistītas ar *CILFIT* kritēriju *sistēmisko* neatbilstību citiem ES tiesvedību un tiesību aizsardzības līdzekļiem (3), un visbeidzot tās, kas ir radušās vēlāk ES tiesību *attīstības* un ES tiesu sistēmas dēļ (4).

1. Konceptuālās problēmas

89. Sākotnējā sprieduma *CILFIT* projektā un struktūrā ir vairākas nepilnības. Tāpēc *CILFIT* kritēriji jau no paša sākuma bija konceptuāli problemātiski.

90. Pirmkārt un galvenokārt, pastāv – kā es to sauktu – "*Hoffmann-Laroche-CILFIT* neatbilstība". Vienkārši sakot, *CILFIT* izņēmumu loģika neatbilst *Hoffmann-Laroche* spriedumā minētā pienākuma uzdot prejudiciālo jautājumu būtībai.

91. Kopš sprieduma *Hoffmann-Laroche* 1977. gadā Tiesa turpināja uzstāt, ka pienākuma vērsties Tiesā mērķis ir novērst, ka kādā dalībvalstī tiek iedibināta tāda judikatūra, kas ir atšķirīga no citas valsts, kā arī Tiesas judikatūras [67]. Šāda pienākuma vērsties Tiesā loģika ir skaidri *strukturāla* un vērsta uz vienveidīgu *interpretāciju* visā Eiropas Savienībā. Tā pamatideja un būtība šķiet *objektīva*, koncentrējoties uz judikatūru kopumā, ne tikai uz konkrēto lietu, kas tiek izskatīta iesniedzējtiesā: valstu judikatūrā ("la jurisprudence"; "die Rechtsprechung"; "guirisprudenza"; vai "rechtspraak", kā tā tolaik tika saukta citās ES oficiālajās valodās), nedrīkst būt atšķirības [68].

92. Tomēr apmēram piecus gadus vēlāk, kad spriedumā *CILFIT* tika noteikti izņēmumi no šā pienākuma, loģika, kas bija pamatā šiem izņēmumiem, galvenokārt bija koncentrēta uz *konkrēto* lietu un *subjektīvu* tiesas vilcināšanos šajā *specifiskajā* lietā. Vienīgais reālais izņēmums, kurā tiek ņemti vērā strukturālie vai sistēmiskie apsvērumi un kurš liek valsts tiesnesim paskatīties plašāk par konkrēto lietas dokumentāciju, ir izņēmums, kas attiecas uz *acte éclairé*: precedenta esamība. Turpretim pirmais izņēmums (jautājuma atbilstības apstiprinājums) ir saistīts vienīgi ar konkrēto lietu. Svarīgākais, ka *acte clair* izņēmums tiek uzskatīts par tādu elementu kombināciju, kas attiecas uz individuālu lietu, no kuriem daži ir objektīvi un vispārīgi, bet lielākā daļa ir subjektīvi.

93. Manuprāt, tieši tur ir patiesā problēma. Parasti varētu gaidīt, ka izņēmumi no pienākuma atspoguļo šā pienākuma vispārējo loģiku un mērķi. Savā ziņā tiem vajadzētu simbolizēt, kā saka sakāmvārdā, tās pašas monētas otru pusi. Tomēr izņēmumi ir faktiski atrauti no pienākuma, kurš tiem būtu jānodrošina. Patiešām, lai arī spriedumā *CILFIT* tika izteikta vēlme sekot *Hoffmann-Laroche* sprieduma mērķiem [69], izņēmumi tik un tā tika skaidroti, balstoties uz ļoti atšķirīgu loģiku.

94. Otrkārt un starp citu, trešā izņēmuma (*acte clair*) ģenealoģija šķietami apstiprina šaubas par šīs atšķirīgās juridiskās transplantācijas sistēmisko piemērotību. Lietā *CILFIT* Tiesa būtībā ņēma vērā atbildētāja un, šķiet, arī iesniedzējtiesas argumentus un formulēja tos kā savus, proti, attiecīgās regulas interpretācija bija "tik acīmredzama, ka nav iespējams šo interpretāciju

67 Skat. šo secinājumu 51. punktu.

68 Spriedums, 1977. gada 24. maijs, *Hoffmann-Laroche* (107/76, EU:C:1977:89, 5. punkts).

69 Skat. šo secinājumu 59. un 60. punktu.

apšaubīt, [tādējādi novēršot vajadzību] vērsties Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu"[70]. Savā spriedumā Tiesa šo pieeju lielā mērā nostiprināja, lai gan papildinot to ar nedaudz kvalificējošu vārdu "pamatotas", lai raksturotu interpretācijas šaubu veidu.

95. Fakts, ka šis izņēmums izrietēja no konkrētā strīda konteksta, pats par sevi nav problemātisks. Apšaubāmāks elements ir franču doktrīnas, kura tika izstrādāta ļoti atšķirīgā kontekstā un ar citu mērķi, pārnesamība uz *sui generis* ES veida tiesvedībām[71]. Tas, kas bija pazīstams kā "*acte clair* teorija", Francijas tiesībās tika piemērots dažādos kontekstos, it īpaši lietās, kuras bija saistītas ar Līgumu interpretāciju. Lai gan principā par Līgumu interpretāciju bija atbildīgs tikai ārlietu ministrs (valsts tiesām tika vienkārši uzticēta šīs interpretācijas piemērošana attiecīgajā lietā), Francijas tiesas balstījās uz šo teoriju, lai nostiprinātu tiesu interpretācijas pilnvaras, tādējādi kaitējot izpildvaras īstenošanai[72]. No 1964. gada *Conseil d'État* (Valsts padome, Francija) šo teoriju sāka piemērot pienākuma vērsties Tiesā kontekstā, lai to kvalificētu sev par labu[73]. Iespējams, vēloties kontrolēt to, kā valstī tiek īstenota *acte clair* prakse, Tiesa pati pieņēma un pārnesa uz ES tiesisko sistēmu instrumentu, kura izcelsmes sistēmā tam bija ļoti atšķirīga funkcija.

96. Treškārt, pat ja varētu domāt, ka šādas starpfunkcionālas juridiskas transplantācijas patiešām ir iespējamas, neapdraudot pacienta (saņēmēja) veselību, ir un paliek fakts, ka tam, kas tika pārnests uz (toreizējo Kopienas) tiesību sistēmu, bija vienkārši cita funkcija. *CILFIT* izņēmumi, it īpaši *acte clair* izņēmums, palika koncentrēti uz jebkādu pamatotu šaubu neesamību par *iznākumu konkrētā lietā*. Valoda bija viens no elementiem pareizas ES tiesību interpretācijas un piemērošanas nodrošināšanai konkrētajā lietā.

97. Tomēr prasība pārbaudīt tiesību pareizu piemērošanu katrā konkrētā lietā nav viegls uzdevums. Šādu ideālu ir ļoti grūti sasniegt pat valstu sistēmās, kuras pēc būtības ir *hierarhiskas*, balstoties uz konkrēto lēmumu plašu un individuālu pareizības uzraudzību, un kurās augstākas instances tiesas katru gadu pārskata tūkstošiem – vai drīzāk desmitiem tūkstošu – lēmumu. Tomēr šāda ideāla un sistēmiska loģika ir sveša *koordinētākām* tiesu pārvaldes sistēmām, kuras lielā mērā balstītas uz precedentu spēku un kurās vienam atsevišķam precedentam var būt liela ietekme[74]. Manuprāt, tas, cik tuvu pašreizējā ES tiesību tiesu sistēma ir minētajam koordinētajam ideālam, varētu būt apspriežams. Bet tā noteikti ir pilnīgi atšķirīga no iepriekšējā hierarhiskā modeļa.

98. Visbeidzot, *CILFIT* izņēmumiem no pienākuma vērsties Tiesā ir tendence kliedēt atšķirību starp ES tiesību interpretāciju un piemērošanu, uzsverot pareizu uzdevumu sadalījumu saskaņā ar LESD 267. pantu. Ja tas, kas ir jākonstatē, ir apstāklis, ka nav nekādu pamatotu šaubu par pareizu ES tiesību piemērošanu konkrētajā lietā, lai rastos izņēmums no pienākuma vērsties Tiesā, tad kur, vismaz aptuveni, ir robeža starp šīs Tiesas un valstu tiesu uzdevumiem?

70 Skat. spriedumu, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 3. punkts).

71 Šajā ziņā skat. ģenerāladvokāta F. Kapotorti [*F. Capotorti*] secinājumus lietā *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:267), kur viņš, kritiski izskaidroja Francijas "*acte clair* teorijas" izcelsmi un pēc tam arī atteicās vadīties no Itālijas konstitucionālajām tiesībām ("acīmredzama nebūtiskuma" tests), lai noteiktu pienākuma vērsties Tiesā tvērumu saskaņā ar ES tiesību aktiem.

72 Par Francijas tiesu "*acte clair*" praksi kopumā – skat., piemēram, Lagrange, M., "Cour de justice européenne et tribunaux nationaux – La théorie de " l'acte clair »: pomme de discorde ou trait d'union?", *Gazette du Palais*, 1971. gada 19. marts, Nr. 76.–78., 1. lpp.; ES tiesību īpašajā kontekstā skat., piemēram, Lesguillons, H., "Les juges français et l'article 177", *Cahiers de droit européen* 4, 1968, 253. lpp.

73 Francijas *Conseil d'État* (Valsts padome) 1964. gada 19. jūnija spriedums *Société des pétroles Shell-Berre*, Nr.°47007, pazīstams kā pirmais spriedums, kurā *Conseil d'État* (Valsts padome) piemēroja "*acte clair* teoriju" attiecībā uz ES tiesībām.

74 Skat. Damaška, M.R., *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*. Yale University Press, 1986, 16. lpp.

2. Izpildāmība

99. Nav vajadzības atsākt diskusijas par to, vai *CILFIT* kritēriji, it īpaši tie, kuri attiecas uz jebkādu pamatotu šaubu neesamību par pareizu ES tiesību interpretāciju un piemērošanu konkrētajā gadījumā (*acte clair* izņēmums), ir uzskatāmi par kontrolsarakstu vai tie vienkārši ir instrumentu kopums. Realitātē tie nedarbojas ne šādi, ne tādi. Ja tie ir uzskatāmi par kontrolsarakstu, tad to nav iespējams pārbaudīt. Ja tie ir instrumentu kopums, tad problēma pēc būtības kļūst selektīva attiecībā uz to, kurš rīks būtu jāizmanto konkrētā lietā. Šī pēdējā problēma pēc tam kļūst acīmredzami nopietna pienākuma vērsties Tiesā iespējamās izpildes stadijā – kā gan, ja nepastāv skaidri kritēriji, šo pienākumu varētu izpildīt tā, lai šī izpilde nebūtu patvaļīga?

100. Vairāki ģenerāladvokāti jau iepriekš ir izteikušies par to, ka kritēriji nav izpildāmi. Turklāt intriģējoši ir arī tas, ka nedz valstu tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesa ("ECT"), nedz arī tiesas, kas faktiski izpilda pienākumu uzdot prejudiciālu jautājumu, šos kritērijus nepiemēro.

101. Pirmkārt, sākot ar vispārzināmo ģenerāladvokāta F. Dž. Džeikobsa [*F. G. Jacobs*] vilcināšanos attiecībā uz dažiem sieviešu apģērbiem un to klasificēšanu muitas nolūkos par pidžamām, vairāki mani izglītotie priekšgājēji ir kritizējuši praktiskās grūtības, kuras ir saistītas ar *acte clair* izņēmumu. Lietā *Wiener* ģenerāladvokāts F. Dž. Džeikobs noraidīja viedokli, saskaņā ar kuru "[*CILFIT*] spriedums būtu jāuzskata par tādu, kas pieprasa valsts tiesām pārbaudīt jebkuru Kopienas pasākumu visās Kopienas oficiālajās valodās [..]. Daudzās lietās tas ietvertu nesamērīgu slogu valstu tiesām", norādot, ka būtu diezgan dīvaini prasīt valstu tiesām izmantot metodi, "kuru pati Tiesa izmanto reti"[75]. Viņš arī norādīja, ka gadījumā, "ja [*CILFIT*] spriedums tiktu interpretēts šauri, tad visām pēdējās instances tiesām būtu jāuzdod visi jautājumi par Kopienas tiesībām [..]"[76].

102. Ģenerāladvokāte K. Štiksa-Hakla [*C. Stix-Hackl*] savos secinājumos lietā *Intermodal Transports* nosprieda, ka prasība valsts tiesām izskatīt toreizējo Kopienas tiesību normu visās Kopienas oficiālajās valodās "uzliktu valsts tiesām praktiski nepanesamu slogu"[77]. Viņasprāt, *CILFIT* kritērijus nevar izmantot kā tādu "instrukciju rokasgrāmatas veidu [..], kas stingri jāievēro"[78]. Ģenerāladvokāts D. Ruiss-Harabo [*D. Ruiz-Jarabo*] savos secinājumos lietā *Gaston Schul* uzsvēra nepieciešamību pilnībā pārskatīt spriedumu *CILFIT*, norādīdams, ka "paredzētais tests laikā, kad tas tika noteikts, nebija īstenojams, bet 2005. gada apstākļos ir kļuvis bezjēdzīgs"[79]. Ģenerāladvokāts N. Vāls savos secinājumos lietā X un *van Dijk* centās uzsvērt, cik svarīga ir pēdējās instances valstu tiesām piemītošā rīcības brīvība, lai izvērtētu, vai ir radies pienākums vērsties Tiesā, ierosinot, ka *CILFIT* kritēriji jāuzskata par instrumentu kopumu, un izsakot viedokli, ka tad, "ja pēdējās instances valsts tiesa ir pietiekami pārliecināta par savu interpretāciju, lai pati uzņemtos atbildību (un, iespējams, vainu) par ES tiesību jautājuma atrisināšanu bez Tiesas palīdzības, tai vajadzētu būt likumīgām tiesībām šādi rīkoties"[80].

75 Ģenerāladvokāta F. Dž. Džeikobsa secinājumi lietā *Wiener SI* (C-338/95, EU:C:1997:352, 65. punkts). Bet skat. ģenerāladvokāta A. Ticano [*A. Tizzano*] secinājumus lietā *Lyckeskog* (C-99/00, EU:C:2002:108, 75. punkts).

76 Ģenerāladvokāta F. Dž. Džeikobsa secinājumi lietā *Wiener SI* (C-338/95, EU:C:1997:352, 58. punkts).

77 C-495/03, EU:C:2005:215, 99. punkts.

78 Turpat, 100. punkts.

79 Ģenerāladvokāta D. Ruisa-Harabo Kolomera secinājumi lietā *Gaston Schul Douane-expediteur* (C-461/03, EU:C:2005:415, 52. punkts).

80 Apvienotās lietas C-72/14 un C-197/14, EU:C:2015:319, 69. punkts.

103. Es nedomāju, ka ir nepieciešams atkārtot argumentus, kurus jau tik daiļrunīgi izteikuši minētie ģenerāladvokāti, vai pierādīt, kāpēc un kā *CILFIT* kritēriji, aplūkoti nominālizteiksmē pa vienam, ir pilnīgi neizpildāmi. Kā ģenerāladvokāts N. Vāls jau ir atbilstoši un atjautīgi formulējis, "iespēja sastapties ar "patiesu" *acte clair* situāciju labākajā gadījumā šķistu diezgan nereāla" [81].

104. Vienkārši sakot, *CILFIT* kritērijus attiecībā uz *acte clair* izņēmuma konstatēšanu neizbēgami apgrūtina jau iepriekš izvirzītā konceptuālā problēma [82]. No vienas puses, ir zināma daļa nenosakāmā – un tādējādi nepārskatāmā – *subjektīvisma*: valsts tiesām jābūt "pārliecinātām", ka jautājums ir ne tikai "vienlīdz acīmredzams arī citu dalībvalstu tiesām un Tiesai", bet arī "nepieciešams lietas izlemšanai", un tām ir jābūt subjektīvām "pamatotām šaubām". No otras puses, *objektīvi* izteiktie elementi ir vienkārši nesasniedzami, vismaz mūsu mirstīgajiem valstu tiesnešiem, kuriem nav Dvorkina radītā tiesneša Herkulesa īpašību, laika un resursu (lai salīdzinātu (visu) valodu versijas; interpretētu katru ES tiesību normu, ņemot vērā ES tiesības kopumā, vienlaikus pilnībā pārzinot tās attīstības stāvokli tajā dienā, kad šis noteikums tiek interpretēts).

105. Otrkārt un diezgan saprotami, ņemot vērā iepriekšējo punktu, ka pēdējās instances valsts tiesas, pārbaudot trešo izņēmumu no pienākuma vērsties Tiesā, diez vai konsekventi un sistemātiski piemēro *CILFIT* kritērijus attiecībā uz "*acte clair*" [83]. Noteikti ir gadījumi, kuros pēdējās instances valstu tiesas ir atsaukušās uz *CILFIT* spriedumu. Tomēr tas nenozīmē, ka minētajā spriedumā izklāstītie kritēriji, it īpaši specifiskās prasības attiecībā uz *acte clair* esamību, faktiski tiktu piemēroti paši par sevi [84]. Ir gadījumi, kuros valstu tiesas aizstāj *CILFIT* kritērijus ar saviem kritērijiem un standartiem. Piemēram, Francijas augstākās tiesas bieži uzskata, ka pienākums vērsties Tiesā rodas, ja ir "nopietnas grūtības" interpretēt ES tiesības, tādējādi padarot pienākumu vērsties Tiesā par daudz elastīgāku salīdzinājumā ar to, kas izriet no *CILFIT* sprieduma burta un gara [85]. Līdzīgi arī citas augstākas instances tiesas, lai pamatotu pienākumu vērsties Tiesā, ir koncentrējušās uz ierosinātā jautājuma būtību neatkarīgi no tā, vai pastāv šaubu par interpretāciju [86].

81 Turpat, 62. punkts.

82 Skat. šo secinājumu 81. punktu.

83 Salīdzinājumam skat., piemēram, dažādus valstu ziņojumus Eiropas Savienības Valsts padomju un augstāko administratīvo tiesu asociācijas 18. kolokvijam Helsinkos, 2002. gada 20. un 21. maijs, par tēmu "The Preliminary Reference to the Court of Justice of the European Communities" ["Prejudiciālais jautājums Eiropas Kopienu Tiesai"] (http://www.aca-europe.eu/index.php/en/colloques-top-en/240-18th-colloquium-in-helsinki-from-20-to-21-may-2002); Izpētes piezīme Nr. 19/004, 2019. gada maijs, sastādījusi Tiesas Bibliotēkas, pētniecības un dokumentācijas ģenerāldirekcija attiecībā uz "Application of the Cilfit case-law by national courts or tribunals against whose decisions there is no judicial remedy under national law"; vai Fenger, N., un Broberg, M., "Finding Light in the Darkness: On The Actual Application of the *Acte Clair* Doctrine", *Yearbook of European Law*, 30. sēj., Nr. 1, 2011, 180. lpp.

84 Galu galā tas noved pie jēdziena "nepastāv nekādas pamatotas šaubas" izmantošanas, bet ar mainītu tā saturu. Skat., piemēram, Kiprā – Anotato Dikastirio (Augstākā tiesa), *Cypra Limited* pret *Kipriakis Dimokratias*, apelācijas tiesvedība 78/2009, 2013. gada 15. jūnijs (pienākums vērsties Tiesā pastāv tikai tad, ja attiecīgais ES tiesību jautājums nav "brīvs no šaubām"); savukārt Anglijas tiesībās tika ieviests nedaudz vieglāks tests nekā prasība par to, lai "nebūtu nekādu pamatotu šaubu": skat. *O'Byrne* pret *Aventis Pasteur SA* [2008] UKHL 34 (House of Lords), 23. punkts (nav nepieciešams vērsties Tiesā, ja attiecīgās tiesību normas interpretācija "acīmredzami pārsniedz saprātīgu argumentu robežas"), un R. (par *Buckinghamshire CC* piemērošanu) pret *Secretary of State for Transport* [2014], UKSC 3 (*Supreme Court*), 127. punkts (nav nepieciešams vērsties Tiesā, ja attiecīgās tiesību normas interpretācija "jānosaka neapstrīdami").

85 Skat., piemēram, *Conseil d'État* (Valsts padome), 1e/6e SSR, spriedums, 2014. gada 26. februāris, Nr. 354603, ECLI:FR:XX:2014:354603.20140226; *Cour de cassation* (Kasācijas tiesa), 1e civ., spriedums, 2018. gada 11. jūlijs, Nr. 17-18177, ECLI:FR:CCASS:2018:C100737. Lai gan pirmā tiesa parasti balstās uz "nopietnu grūtību" kritēriju, otrā izmanto arī citus kritērijus.

86 Ja lieta rada "vispārīgās intereses jautājumus par interpretāciju" (Cypriot Anotato Diskastirio Kyprou (Augstākā Tiesa), *Proedros Tis Demokratias* pret *Vouli Ton Antiprosopon*, apelācijas tiesvedība 5/2016, 2017. gada 5. aprīlis), vai ja lietā ir jautājums par interpretāciju, nevis par ES tiesību piemērošanu (Maltese Qorti tal-Appell (Apelācijas tiesa) spriedums, 2007. gada 26. jūnijs, *GIE Pari Mutuel Urbain (PMU)* pret *Bell Med Ltd & Computer Aided Technologies Ltd* (224/2006/1)).

106. Treškārt, ir dažas dalībvalstis, kurās atbilstību pienākumam vērsties Tiesā pārbauda konstitucionālās tiesas ar individuālu konstitucionālo sūdzību, tādējādi izmantojot tiesības uz likumā noteiktu tiesu vai taisnīgu tiesu [87]. Tomēr šajās sistēmās pieņemtā vispārējā mērauklа faktiski ir daudz mazāk apgrūtinoša nekā *CILFIT* spriedumā minētā, jo tā ir saistīta ar acīmredzami nepārliecinošu vai patvaļīgu ES tiesību interpretāciju, bieži vien to skatot kopā ar pienākumu pienācīgi pamatot iemeslu, kāpēc vēršanās Tiesā nebija nepieciešama [88].

107. Var šķist, ka valstu konstitucionālajām tiesām ir jāpārskata pienākums vērsties Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu atbilstoši saviem *valsts* standartiem un konstitucionalitātes un pamattiesību aizsardzības jēdzieniem. Tā patiešām ir taisnība attiecībā uz to, vai attiecīgo valsts tiesību identificēšana *per se* (tiesības uz likumā noteiktu tiesu, taisnīgu tiesu, pienācīgu tiesas procesu vai jebko citu) tiks garantēta valsts tiesību sistēmā. Attiecībā uz iekšējo mērauklu tas ir citādi, proti, ir īpašie nosacījumi, saskaņā ar kuriem ir jāiesniedz lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu. Attiecībā uz pēdējo jautājumu ir loģiski pieņemt, ka valstu konstitucionālās normās par to netiek runāts. Taču, kad runa ir par pienākuma efektīvu izpildi, šķiet, ka realitātē neviena no valstu konstitucionālajām tiesām nav akceptējusi *CILFIT* spriedumu.

108. Ceturtkārt, ECT atsaucas uz *CILFIT* kritērijiem, pārskatot lietas, kurās pēdējās instances valstu tiesas nav iesniegušas Tiesai lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas ("ECPAK") 6. panta (Tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu) 1. punktu. Piemēram, lietā *Dhahbi* pret Itāliju ECT konstatēja ECPAK 6. panta 1. punkta pārkāpumu, jo valsts tiesa nebija pamatojusi tās atteikumu uzdot Tiesai prejudiciālu jautājumu. Tā norādīja, ka Itālijas Kasācijas tiesa nav atsaukusies uz prasītāja lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, nav paskaidrojusi iemeslus, kādēļ tā uzskatīja, ka ierosinātais prejudiciālais jautājums neattaisno tā uzdošanu Tiesai, kā arī nav atsaukusies uz tās judikatūru [89]. Tomēr citās lietās ECT uzskatīja, ka īss pamatojums par atteikumu iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu ir pietiekams, ja valsts tiesa jau citā sava sprieduma daļā ir secinājusi, ka šāds lūgums ir lieks [90]. ECT ir arī nospriedusi, ka gadījumos, kad pēdējās instances valsts tiesa atsakās uzdot vai nav uzdevusi prejudiciālu jautājumu, šai tiesai ir jāpamato šis atteikums, ņemot vērā Tiesas judikatūrā paredzētos izņēmumus. Tajā jo īpaši jānorāda iemesli, kādēļ tā uzskata, ka jautājums nav būtisks, neatkarīgi no tā, vai Tiesa jau ir interpretējusi attiecīgo ES tiesību normu vai pareiza ES tiesību piemērošana ir tik acīmredzama, ka nav nekādu pamatotu šaubu [91].

87 Salīdzinošam pārskatam skat. jau Solar, N., *Vorlagepflichtverletzung mitgliedstaatlicher Gerichte und ihre Sanierung*, Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Vīne, 2004, vai Warnke, M., *Die Vorlagepflicht nach Art. 234 Abs. 3 EGV in der Rechtsprechungpraxis des BVerfG im Vergleich zu den Verfassungsgerichtsbarkeit der EG-Mitgliedstaaten*, Peter Lang, Frankfurte, 2004. Nesenākam piemēram skat. atsevišķus valstu pārskatus no: Coutron, L. (red.), *L'obligation de renvoi préjudiciel à la Cour de justice: une obligation sanctionnée*?, Bruylant, Brisele, 2014, vai atsevišķus rakstus 2015. gada īpašajā numurā, *German Law Journal*, 16/6.sēj., it īpaši Lacchi, C., "Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU", 1663. lpp.

88 Ilustrācijai skat., piemēram, Vācijā – *Bundesverfassungsgericht* (Federālā konstitucionālā tiesa) rīkojums, 2018. gada 9. maijs – 2 BvR 37/18; Spānijā – *Tribunal Constitucional* (Konstitucionālā tiesa), 2004. gada 19. aprīlis, STC 58/2004 (ECLI:ES:TC:2004:58); Čehijā – *Ústavní soud* (Konstitucionālā tiesa), 2009. gada 8. janvāris, Nr. II. ÚS 1009/08; Horvātijā – *Ustavni sud Republike Hrvatske* (Horvātijas Republikas Konstitucionālā tiesa) spriedums Nr. U-III-2521/2015, 2016. gada 13. decembris; Slovākijā – *Ústavný súd* (Konstitucionālā tiesa) spriedums, 2012. gada 18. aprīlis, Nr. II. ÚS 140/2010; Slovēnijā – *Ustavno sodišče* (Konstitucionālā tiesa) lēmums Nr. Up-1056/11, 2013. gada 21. novembris, ECLI:SI:USRS:2013:Up.1056.11.

89 ECT spriedums, 2014. gada 8. aprīlis, CE:ECHR:2014:0408JUD001712009, 33. punkts. Attiecībā uz jaunākajiem pārkāpumu atklājumiem skat., piemēram, ECT spriedumu, 2019. gada 16. aprīlis, *Baltic Master* pret Lietuvu, CE:ECHR:2019:0416JUD005509216, 36.–38. punkts; ECT spriedumu, 2020. gada 13. februāris, *Sanofi Pasteur* pret Franciju, CE:ECHR:2020:0213JUD002513716, 81. punkts.

90 ECT spriedums, 2018. gada 24. aprīlis, *Baydar* pret Nīderlandi, CE:ECHR:2018:0424JUD005538514, 43. punkts.

91 ECT spriedumi, 2011. gada 20. septembris, *Ullens de Schooten* un *Rezabek* pret Beļģiju CE:ECHR:2011:0929JUD000398907 un Nr. 38353/07, 62. punkts, un 2012. gada 10. aprīlis, *Vergauwen* u.c. pret Beļģiju, CE:ECHR:2012:0410JUD00483204, 89. un 90. punkts.

109. Kopumā, lai gan ECT īstenotā pārskatīšana atsaucas uz *CILFIT* nolēmumu, tās uzmanības centrā joprojām ir valsts tiesas lēmumā neuzdot prejudiciālu jautājumu minētā argumentācija. Tādējādi, lieki neskarot saturu un pavisam noteikti neveicot sīku izpēti par nekādu pamatotu šaubu neesamību, ko patiesībā prasa *CILFIT* spriedums, ECT pārskata, vai pēdējās instances valsts tiesas ir pienācīgi paskaidrojušas, kāpēc tās uzskata, ka *CILFIT* kritēriji ir izpildīti, pašai nepārbaudot būtību, vai tas patiešām tā ir.

110. Kopumā jebkādu pamatotu pamatnostādņu trūkums attiecībā uz *CILFIT* kritēriju loģiku vai piemērošanu atspoguļojas ne tikai iepriekšējo ģenerāladvokātu gadu gaitā izteiktajā (pārsteidzoši saskanīgajā) kritikā. Tas pats izriet arī no vienkārša fakta, ka no tiem, kuriem ir uzdots piemērot šo pienākumu, un it īpaši tiem, kuri to patiešām izpilda, šķiet, ka neviens neievēro Tiesas pamatnostādnes. Manuprāt, tas nav tāpēc, ka tie tādā vai citādā veidā neņemtu vērā Tiesas teikto. Drīzāk tas ir dabisks pašsaglabāšanās mehānisms. *Impossibilium nulla est obligatio*.

3. ES tiesību aizsardzības līdzekļu sistēmiskā saskaņotība

111. Ir vēl viens arguments, kāpēc *CILFIT* spriedumu ir nepieciešams aplūkot vēlreiz – ES tiesību aizsardzības līdzekļu sistēmiskā, horizontālā saskaņotība. Īsi sakot, *CILFIT* kritēriji ir pat dīvaini atdalīti no pašu ES tiesību līdzekļiem, kas nodrošina, ka tiek izpildīts pienākums uzdot prejudiciālo jautājumu saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu.

112. Protams, pašlaik pusēm nav pieejams īpašs ES tiesību aizsardzības līdzeklis, kuru tās varētu lūgt, ja tās uzskata, ka ir pārkāptas viņu tiesības uz lietas iesniegšanu Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu[92]. Tās ir loģiskas sekas Tiesas neatlaidīgajam uzskatam, ka pusēm pamatlietā nav automātisku tiesību attiecībā uz lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu iesniegšanu, jo LESD 267. pants nav uzskatāms par tiesību aizsardzības līdzekli, kas pieejams pusēm lietā, kuru izskata valsts tiesa[93]. Ņemot vērā (līdz šim izveidojušos) stingro valstu konstitucionālo tiesību judikatūru[94], kā arī ECT judikatūru[95], saskaņā ar kuru, ja tiek izpildīti pienākuma vērsties Tiesā (objektīvie) kritēriji, tad pusēm šajās tiesvedībās ir (subjektīvās) tiesības uz lietas nodošanu Tiesai, kas ir saistītas ar viņu tiesībām uz taisnīgu lietas izskatīšanu, tomēr jānorāda, ka tā varbūt nav vienīgā iespējamā pieeja[96].

113. Tā kā nepastāv "tiešs" tiesību aizsardzības līdzeklis, pienākuma vērsties Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu iespējamā izpilde, iespējams, var būt vai nu valsts atbildība, vai prasība par pārkāpumu. Tomēr tieši tur šie jautājumi kļūst sarežģīti.

114. Pirmkārt, kopš *Köbler* lietā pasludinātā sprieduma pastāv iespēja saņemt kompensāciju par kaitējumu, kas nodarīts, valsts tiesai pārkāpjot individuālās tiesības pēdējās instances tiesas nolēmumā[97]. Lai šāda prasība būtu veiksmīga, pārkāptā tiesību noteikuma mērķim ir jāpiešķir tiesības privātpersonām, pārkāpumam ir jābūt pietiekami būtiskam un jāpastāv tiešai

92 1975. gadā ziņojumā Tiesa ierosināja radīt piemērotu korektīvo pasākumu toreizējā EEK 177. panta pārkāpumiem, vai nu ar pušu pamatlietā tiešu pieteikumu Tiesai, vai ar obligātu prasību par pienākumu neizpildi, vai, galu galā, ar prasību par zaudējumu atlīdzību pret attiecīgo valsti, kura piedalās nelabvēlīgi ietekmētās puses tiesvedībā (Ziņojums par Eiropas Savienību. Eiropas Kopienu biļetens (Pielikums Nr. 9/75, 18. lpp.)).

93 Šajā sakarā skat. spriedumu, 2013. gada 18. jūlijs, *Consiglio Nazionale dei Geologi* (C-136/12, EU:C:2013:489, 28. punkts un tajā minētā judikatūra).

94 Izklāstīts šo secinājumu 106. punktā.

95 Skat. šo secinājumu 108. un 109. punktu.

96 Šajā ziņā skat., piemēram, Baquero Cruz, J., "The Preliminary Rulings Procedure: Cornerstone or Broken Atlas?", no: Baquero Cruz, J., *What's Left of the Law of Integration? Decay and Resistance in European Union Law*, Oxford University Press, 2018, 64. un 65. lpp.

97 Spriedums, 2003. gada 30. septembris (C-224/01, EU:C:2003:513, 36. punkts).

cēloņsakarībai starp valsts pienākuma pārkāpumu un kaitējumu, kas nodarīts cietušajam. Valsts atbildību par kaitējumu, kas nodarīts ar valsts pēdējās instances tiesas nolēmumu, reglamentē tādi paši nosacījumi [98].

115. Tomēr ir divas problēmas. Pirmām kārtām, tā kā LESD 267. panta trešā daļa nav norma, kuras "mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonām", neatbilstība pienākumam vērsties Tiesā *pati par sevi* nevar izraisīt valsts atbildību. Otrām kārtam, neatkarīgi no tā *CILFIT* kritērijiem nav nekādas nozīmes, lai novērtētu, vai ir pārkāptas citas ES tiesību normas [99], vismaz, objektīvi runājot. Standarts šādās situācijās ir piemērojamo tiesību *acīmredzams pārkāpums*, kas var izraisīt *pietiekami būtisku pārkāpumu* [100].

116. Otrkārt, LESD 258. pantā ir paredzēta tiesvedība saistībā ar pienākumu neizpildi. Tas, kas daudzus gadus bija iespējams tikai teorētiski [101], pilnībā tika īstenots 2018. gadā. Lietā Komisija/Francija [102] Tiesa sava sprieduma rezolutīvajā daļā konstatēja, ka dalībvalsts ir pārkāpusi ES tiesības, *konkrēti* tāpēc, ka pēdējās instances tiesa (*ne reizi*) neuzdeva Tiesai prejudiciālo jautājumu, lai izpildītu tai noteikto pienākumu vērsties Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu situācijā, kurā attiecīgo ES tiesību materiālo noteikumu interpretācija nebija tik acīmredzama, ka nebūtu nekādu šaubu.

117. Nonākot pie šāda secinājuma, Tiesa balstījās uz *CILFIT* spriedumu [103] vai vismaz uz tā vispārīgo prasību par nekādu pamatotu šaubu neesamību. Tiesa vispirms norādīja, ka *Conseil d'État* (Valsts padome) izvēlējās atkāpties no iepriekšējā Tiesas sprieduma saistībā ar Apvienotās Karalistes tiesību aktiem, pamatojoties uz to, ka attiecīgā Apvienotās Karalistes shēma atšķiras no Francijas shēmas, "kaut arī tā nebija pārliecināta, ka tās pamatojums Tiesai būs tikpat acīmredzams" [104]. Tādējādi Tiesa nosprieda, ka *Conseil d'État* (Valsts padome) lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu neesamība divos tās spriedumos "lika šai tiesai pieņemt šajos spriedumos risinājumu, kas ir balstīts uz LESD 49. panta un 63. panta noteikumu interpretāciju, kura atšķiras no šī sprieduma, kas nozīmē, ka tad, kad *Conseil d'État* (Valsts padome) pieņēma lēmumu, nevarēja izslēgt pamatotu šaubu esamību par šo interpretāciju" [105].

118. Attiecībā uz pēdējo spriedumu ir jāņem vērā trīs elementi. Pirmkārt, tiesvedībās par valsts pienākumu neizpildi neapšaubāmi pašai Tiesai bija jāpiemēro *CILFIT* spriedums. Tomēr šajā spriedumā Tiesa tikai norādīja, ka *CILFIT* spriedumā ir noteikts vispārīgs kritērijs, neapsverot un nepiemērojot nevienu no konkrētajiem kritērijiem. Aizdomīgi, ka nav ne tikai diskusiju par

98 Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 51. un 52. punkts); 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 22. un 23. punkts), un 2019. gada 29. jūlijs, *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe* (C-620/17, EU:C:2019:630, 35. un 36. punkts).

99 Lai gan tie varētu būt piemērojami – šajā sakarā skat. spriedumu, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 118. punkts).

100 Tajā pienākuma vērsties Tiesā neizpilde var būt tikai viens no faktoriem, kas jāņem vērā. Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 55. punkts); 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 25. punkts), un 2019. gada 29. jūlijs, *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe* (C-620/17, EU:C:2019:630, 42. punkts).

101 Iepriekšējās norādes bija 2003. gada 9. decembra spriedums Komisija/Itālija (C-129/00, EU:C:2003:656) un 2009. gada 12. novembra spriedums Komisija/Spānija (C-154/08, nav publicēts, EU:C:2009:695). Abos gadījumos procedūra pārsvarā attiecās uz valsts tiesību vai administratīvās prakses nesaderību ar citiem ES tiesību materiāliem noteikumiem. Tomēr jo īpaši pēdējā lietā bija diezgan skaidrs, ka *Tribunal Supremo* (Augstākā tiesa, Spānija) ir vainojama par to, ka tā nav uzdevusi prejudiciālo jautājumu (skat. it īpaši minētā sprieduma 124.–126. punktu).

102 Spriedums, 2018. gada 4. oktobris, Komisija/Francija *(Advance payment)* (C-416/17, EU:C:2018:811).

103 Turpat, 110. punkts.

104 Turpat, 111. punkts.

105 Turpat, 112. punkts.

potenciāli pretrunīgiem spriedumiem šajā jautājumā, kas rastos citu dalībvalstu pēdējās instances tiesās vai pat citās Francijas tiesās, bet nav arī pašas Tiesas iepriekšējas judikatūras par šo jautājumu, izņemot vienu precedentu.

119. Otrkārt, šāds "striktāka *CILFIT* sprieduma", vismaz tā gara, faktisks apstiprinājums ne visai labi saskan ar jaunāko Tiesas judikatūru šajā pašā jautājumā, kas īpaši atspoguļots iepriekš apspriestajos spriedumos X un *van Dijk* un *Ferreira Da Silva e Brito* [106]. Kaut arī viegls pieskāriens bija kā jaunā prakse, it īpaši lietā X un *van Dijk*, šis vieglais pieskāriens atkal pēkšņi pārvērtās par stingru tvērienu.

120. Treškārt, viss šis, iespējams, dažiem dalībniekiem atstās nedaudz rūgtu pēcgaršu gandrīz neattaisnojamas selektivitātes veidā par to, kas faktiski tiek piemērots un izpildīts, kā arī kāpēc un kā notiek šī piemērošana un izpilde. Tas nekādā gadījumā neliecina par to, ka Komisijai nebūtu pilnīga rīcības brīvība, lemjot par to, vai tā cels prasību saskaņā ar LESD 258. pantu, kā tas patiešām ir pastāvīgajā judikatūrā [107]. Tā mērķis arī nav apstrīdēt lietas Komisija/Francija iznākumu – protams, ja *CILFIT* spriedums tagad ir jāuztver nopietni, tad tiešām bija pamatotas šaubas par ES tiesību pareizu piemērošanu lietā Komisija/Francija [108].

121. Problēma ir citur – vispārējas (horizontālas) saskaņotības trūkums, sodot pienākumu vērsties Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu kā ES tiesību jautājumu. Pašas Tiesas judikatūra, noteikti – pati jaunākā, par šā pienākuma apjomu šķiet neatbilstoša nesen (atkārtoti) atklātajai šā pienākuma piespiedu izpildei saskaņā ar LESD 258. pantu un pilnībā atdalīta no valsts atbildības. Vai tiem tomēr nevajadzētu būt viena un tā paša pienākuma lūgt prejudiciālu nolēmumu dažādiem aspektiem saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu?

4. ES tiesību un tiesu sistēmas attīstība

122. Es nedomāju, ka ir nepieciešams ilgāk kavēties pie acīmredzamā, proti, cik daudz Eiropas Savienība ir mainījusies pēdējo 40 gadu laikā. Ja neskaita vienu nesenu izņēmumu, dalībvalstu skaits tajā ir nepārtraukti pieaudzis. Tāpat ir pieaudzis oficiālo valodu un to tiesu skaits, kuras var vērsties Tiesā. Pašlaik pašu ES tiesību darbības joma un plašums ir vienkārši nepārspējams. Pēc iekšējā tirgus izveides un ne mazāk kā piecu secīgu Līgumu grozījumu pabeigšanas ir jau grūti atrast jomu, kurā nebūtu pieejami ES tiesību akti vai kur Tiesas sniegtā palīdzība par interpretāciju nebūtu vajadzīga. Šie faktori rada pārsteidzoši daudz jaunu lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu, lai gan tiesu resursi Tiesā nav neierobežoti.

123. Neraugoties uz to, visā šajā izmaiņām bagātajā tiesību aktu ainavā nekustīgi stāv sen aizgājušas ēras Titāns – *CILFIT* spriedums – pieprasot, lai pēdējās instances tiesas uzdotu prejudiciālos jautājumus visos gadījumos, kad pastāv jebkādas pamatotas šaubas. Es nedomāju, ka

106 Skat. šo secinājumu 73.–86. punktu.

107 Skat. spriedumu, 1989. gada 14. februāris, *Star Fruit*/Komisija (247/87, EU:C:1989:58, 11. punkts).

108 Jau spriežot pēc tā, ka viens un tas pats tiesiskais jautājums nebija acīmredzams arī *pašam* Conseil d'État (Valsts padome) *iesniedzējtiesnesim tajā pašā tiesvedībā*. Skat. ģenerāladvokāta M. Vatelē [*M. Wathelet*] secinājumus lietā Komisija/Francija (C-416/17, EU:C:2018:626, 56., 81. un 99. punkts).

ir nepieciešams iet cauri visām sistēmiskajām izmaiņām pa vienai, lai parādītu, kā tās maina ievades konfigurāciju *CILFIT* sprieduma loģikai [109]. Tā vietā es nobeigumā gribētu norādīt uz citu, dziļāku jautājumu.

124. Tā kā vide ir mainījusies un sistēma ir pilnīgāka, ir mainījusies arī prejudiciālo nolēmumu tiesvedības būtība. Šī tiesvedība, kas sākotnēji tika iecerēta kā vienlīdzīgu partnerattiecību un tiesu iestāžu sadarbība, pakāpeniski un diezgan neizbēgami ir izveidojusies par sadarbību, kurā lielāks uzsvars tiek likts uz precedentu veidošanu sistēmiskas vienveidības nolūkā. Protams, joprojām pastāv "palīdzības" un "partnerības" valoda, taču ilglaicīgāki un rūpīgāki sistēmas novērotāji būs pamanījuši, ka pakāpeniski tiek ieviesti vairāki vertikāli elementi.

125. Tas liek lielāku uzsvaru uz Tiesas nolēmumu makro (jeb publisko) mērķi, nodrošinot tiesību vienveidīgu interpretāciju un turpmāko attīstību. Protams, joprojām ir un vienmēr būs konkrētās lietas un tiesvedības mikro (jeb privātā) dimensija. Tomēr, vēl jo vairāk, *a fortiori* tādā tiesvedībā kā prejudiciālo nolēmumu tiesvedība, kurā fakti un konkrētā lieta ir jāatrisina iesniedzējtiesai, fokuss iziet ārpus konkrētajiem lietas materiāliem.

126. Runājot par vēl vienu sistēmisko paralēli – ar nesen ieviesto Eiropas Savienības Tiesas statūtu 58.a pantu tika izveidots filtrēšanas mehānisms pārsūdzībai dažās jomās, sākot no Vispārējās tiesas līdz Tiesai. Šādas pārsūdzības neizskata jautājumu pēc būtības, ja vien Tiesa neizlemj, ka tai vajadzētu drīkstēt to darīt, jo tā izvirza "jautājumu, kas ir būtisks attiecībā uz Savienības tiesību vienotību, konsekvenci vai attīstību" [110]. Ja šādi apsvērumi ir pamatoti attiecībā uz tiešajām prasībām, kuru ietvaros Eiropas Savienības Tiesa ir vienīgā ekskluzīvā tiesa, un līdz ar to tiesvedība abās ES tiesās galvenokārt ir katras konkrētās lietas izlemšana, vai šāda loģika nebūtu piemērojama *a fortiori* attiecībā uz prejudiciāliem nolēmumiem?

127. Visbeidzot, tiesu sistēmas pilnveidošanās nozīmē arī tās sastāvdaļu pilnveidošanos. Mūsdienās valstu tiesas daudz labāk pārzina ES tiesības kopumā un jo īpaši prejudiciālo nolēmumu tiesvedību. Protams, atsevišķi izņēmumi ir un vienmēr būs. Tomēr, metaforiski izsakoties, nevajadzētu ļaut potenciālajam (nepakļāvīgajam) kokam aizēnot (pakļāvīgo) mežu. Pēdējās instances valstu tiesas, it īpaši tās, kuru strukturālais uzdevums ir nodrošināt vienotību un vienveidīgu tiesību piemērošanu attiecīgajā tiesā, ir bijuši privileģēti Tiesas partneri, identificējot lietas ar strukturālu nozīmi ES tiesiskajā kārtībā. Vai savstarpējai uzticībai (bieži vien drīzāk apgalvotajai, nekā pastāvošajai) nevajadzētu būt vienlīdz svarīgai arī vertikāli?

128. Tas, ka pēdējās instances valsts tiesas spēj iesaistīties prejudiciālo nolēmumu tiesvedībā, manuprāt, pašlaik izpaužas diezgan neparasti – proti, tādā veidā, ka tās neievēro *CILFIT* spriedumu. Lai cik ķecerīgi tas arī neizklausītos, praktizējot savaldību un rīcības brīvību, kas nav saderīga ar Tiesas noteiktajiem kritērijiem *CILFIT* spriedumā, pēdējās instances valstu tiesas patiesībā parāda ļoti labu sistēmas patiesās būtības izpratni. Varam tikai iedomāties apgriezto scenāriju, kurā (dažām) pēdējās instances valstu tiesām būtu jāpieņem labā kareivja Šveika

[109] Šajā ziņā nevaru nepievienoties maniem izglītotajiem priekšgājējiem, norādot, ka, pat ja pieņemtu, ka *CILFIT* spriedums tā izveidošanas laikā bija dzīvotspējīgs, *quod non*, tas noteikti neizturēja laika pārbaudi: skat. ģenerāladvokāta D. Ruisa-Harabo Kolomera secinājumus lietā *Gaston Schul Douane-expediteur* (C-461/03, EU:C:2005:415, 52. punkts), kā arī ģenerāladvokāta F. Dž. Džeikobsa secinājumus lietā *Wiener SI* (C-338/95, EU:C:1997:352, 59. un 60. punkts).

[110] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES, Euratom) 2019/629 (2019. gada 17. aprīlis), ar ko groza 3. protokolu par Eiropas Savienības Tiesas statūtiem (OV 2019, L 111, 1. lpp.).

pieeja[111] un visām tajās izskatāmajām lietām patiešām jāpiemēro *CILFIT* spriedums burtiski. Tiesas ikgadējā lietu pārskatā beigās tiktu pēkšņi pievienotas vēl vairākas nulles, un sistēma īsā laikā sabruktu.

5. Starpposma kopsavilkums

129. *CILFIT* spriedums ir bijis problemātisks ne tikai tā izpildāmības ziņā, bet galvenokārt (vai visupirms) tas ir ticis kļūdaini konceptualizēts. *CILFIT* izņēmumu būtība nesakrīt ar *Hoffmann-Laroche* lietā noteikto pienākumu vērsties Tiesā, kura izpilde tai bija jānodrošina. Pienākumu, kas tika noteikts, lai nodrošinātu vienveidīgu judikatūras interpretāciju visā Savienībā, nevar pakļaut subjektīvām šaubām par ES tiesību pareizu piemērošanu konkrētajā gadījumā.

130. Visi pārējie šajā sadaļā izklāstītie jautājumi daļēji ir šīs konceptuālās neatbilstības sekas, vienlaikus pievienojot tām vēl savas problēmas. Tādējādi *CILFIT* kritērijus nepiemēro ne pati Tiesa, ne valstu tiesas, tostarp arī tās valsts vai starptautiskās tiesas, kuras tos faktiski izpilda. *CILFIT* kritēriji arī joprojām nav saistīti ar citām ES tiesību metodēm, kā izpildīt pēdējās instances tiesu pienākumu vērsties Tiesā. Savā ziņā šādi apsvērumi nav pārsteidzoši – tā kā *CILFIT* spriedumu (tāds, kāds tas ir pašreiz) nav iespējams saprātīgi īstenot, ir jāievieš citi kritēriji.

D. Priekšlikums

131. Pēc manām domām, Tiesai vispirms vajadzētu atkārtoti apstiprināt pienākuma vērsties Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu mērķi un tvērumu, kā tas jau ir norādīts spriedumā lietā *Hoffmann-Laroche*. Tomēr otrais solis būtu *CILFIT* sprieduma atkārtota aplūkošana, lai iespējamie izņēmumi atbilstu šim pienākumam.

132. Spriedumā *Hoffmann-Laroche* ir norādīts, ka pienākuma iesniegt prejudiciālo jautājumu mērķis ir "novērst to, ka kādā dalībvalstī rodas judikatūra, kas nav saderīga ar Savienības tiesību normām"[112]. Ievērojot šo loģiku, var izdalīt trīs aspektus. Pirmkārt, ir jāsasniedz vienveidīga interpretācija, nevis pareiza piemērošana. Otrkārt, ir jāpievērš uzmanība judikatūrai kopumā, nevis katras konkrētās lietas iznākuma pareizībai. Treškārt, tas attiecas uz judikatūras atšķirībām visās dalībvalstīs un, protams, *a fortiori* visā Eiropas Savienībā. Loģiski, ka būtu jāizvairās no abiem atšķirību veidiem no ES tiesību sistēmiskās saskaņotības viedokļa, proti, ja viena dalībvalsts vai tās daļas, vai pat tiesas sistēma šajā dalībvalstī darbojas saskaņā ar citām normām, nevis tām, kas tiek piemērotas dažādās citās Savienības daļās, tad Savienībā nebūs vienveidīgas interpretācijas.

133. Citiem vārdiem, pienākuma fokusam ir jāmainās no tā, ka nepastāv nekādas *subjektīvas* pamatotas šaubas par ES tiesību pareizu piemērošanu attiecībā uz *konkrētās* lietas iznākumu, uz to, ka valstu līmenī pastāv diezgan *objektīvas* atšķirības judikatūrā, tādējādi apdraudot vienveidīgu ES tiesību *interpretāciju* Eiropas Savienībā. Tādā veidā uzmanības centrs mainās arī no pareizas atbildes izlemšanas lietā, kas tiek izskatīta valsts tiesā, uz pareizā veida jautājumu identificēšanu.

[111] Labais kareivis Šveiks ir intriģējošs čehu literārais varonis, kas pazīstams *inter alia* ar neskaitāmajām bezjēdzīgas paklausības postošā spēka izpausmēm. Šveiks, ievērojot visus viņa priekšnieku izdotos rīkojumus burtiski, nekad neapšaubot to saturu un nepielāgojot apstākļiem, strauji sagrauj Austroungārijas armijas operācijas Pirmajā pasaules karā. Daudzo izdevumu vidū skat. Hašek, J., *The Good Soldier Svejk and His Fortunes in the World War*, Penguin Classics, 2005.

[112] Skat. šo secinājumu 51. punktu.

134. Ievērojot šo loģiku, ierosinu, ka saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu dalībvalsts tiesai, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, ir jāvēršas ar lietu Tiesā, ja tā rada i) vispārīgu jautājumu par ES tiesību interpretāciju (pretstatā to piemērošanai), ii) kuram no objektīvā viedokļa ir vairāk nekā viena saprātīgi iespējama interpretācija un iii) kura atbildi nevar secināt no pastāvošās Tiesas judikatūras (vai attiecībā uz kuru iesniedzējtiesa vēlas atkāpties no šīs judikatūras).

135. Šādi formulējot, pienākums vērsties Tiesā pats par sevi jau ietver izņēmumus. Potenciālais izņēmums vai izņēmumi no pienākuma vērsties Tiesā radīsies tikai tad, ja netiks izpildīts viens no trim kumulatīvajiem nosacījumiem tam, lai pastāvētu jautājums par ES tiesību interpretāciju, uz kuru attiecas pienākums vērsties Tiesā. Tomēr, ja pēdējās instances valsts tiesa uzskata, ka, pat ja pamatlietā ir izskatāms jautājums par ES tiesību interpretāciju, viens no trim nosacījumiem netiek izpildīts, tai ir pienākums skaidri noteikt, kurš no šiem trim nosacījumiem nav izpildīts, un norādīt iemeslus, kāpēc tā uzskata, ka tas tā ir.

136. Pirms sīkāk aplūkoju šos trīs nosacījumus, es vēlos atzīmēt divus svarīgus elementus.

137. Pirmkārt, tas, ka saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu nav *pienākuma* uzdot prejudiciālo jautājumu, noteikti neliedz pēdējās instances tiesai lūgt Tiesas palīdzību saskaņā ar LESD 267. panta otro daļu, ja tā uzskata, ka tas ir nepieciešams, lai izlemtu konkrēto lietu, ko tā izskata. Tas, ka nav pienākuma kaut ko darīt, neizslēdz iespēju to darīt. Lietu, kura, iespējams, neietilpst LESD 267. panta trešās daļas pienākuma tvērumā, joprojām var attiecināt uz šā panta otro daļu: "dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus nevar pārsūdzēt tiesā", jebkurā gadījumā ir un joprojām paliek "dalībvalsts tiesa". Pirmais elements loģiski izriet no otrā elementa.

138. Otrkārt, varētu būt nepieciešams vēlreiz atkārtot, ka viss, kas līdz šim ir norādīts, un viss, kas vēl sekos, attiecas tikai uz prejudiciālajiem jautājumiem par interpretāciju. Uz pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu par ES tiesību akta spēkā esamību joprojām attiecas strikts pienākums vērsties Tiesā bez izņēmumiem [113].

1. Vispārīgs vai vispārināms jautājums par ES tiesību interpretāciju

139. Šis nosacījums ir acīmredzams no pirmā acu uzmetiena. Patiešām, var pat domāt, ka tieši tāds vienmēr ir bijis prejudiciālā nolēmuma tiesvedības mērķis. Tomēr realitāte ir daudzveidīgāka. Tiesas neregulārā uzstājība uz to, lai nebūtu pamatotu šaubu par ES tiesību pareizu piemērošanu lietā, kura tiek izskatīta pēdējās instances tiesā, ir novedusi pie tā, ka vairākas tiesas ir arī iesniegušas Tiesai faktuālus un diezgan specifiskus jautājumus. Šo fenomenu ilustrē trīs piemēri.

140. Pirmkārt, Tiesa jau iepriekš ir sniegusi jēdziena "ārkārtēji apstākļi" interpretāciju Regulas (EK) Nr. 261/2004 [114] 5. panta 3. punkta izpratnē jau agrākā posmā, sākot ar spriedumu lietā *Wallentin-Hermann*, kur Tiesa norādīja, ka jēdziens "ārkārtēji apstākļi" attiecas uz notikuma "apstākļiem, kas [..] nav raksturīgs attiecīgā gaisa pārvadātāja normālai darbībai un tā rakstura vai

[113] Kā jau minēts iepriekš, šo secinājumu 64. punkts.

[114] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (2004. gada 11. februāris), ar ko paredz kopīgus noteikumus par kompensāciju un atbalstu pasažieriem sakarā ar iekāpšanas atteikumu un lidojumu atcelšanu vai ilgu kavēšanos un ar ko atceļ Regulu (EEK) Nr. 295/91 (OV 2004, L 46, 1. lpp.).

izcelsmes dēļ ir ārpus šī pārvadātāja faktiskās kontroles"[115]. Protams, pastāv iespēja, ka būs vairākas papildu lietas, kurās tiks apstiprināts un paskaidrots šādas definīcijas precīzs tvērums. Tomēr vai visi jaunie faktiskie scenāriji, kur katrs tikai jautā, vai konkrēto faktu kopumu (*premissa minor*) var atkal attiecināt uz ES tiesībās jau paredzēto skaidrojošo definīciju (*premissa major*), patiešām ir gadījumi par ES tiesību interpretāciju? Pēc tam vairākās lietās Tiesa tika aicināta kā "ārkārtējus apstākļus" klasificēt šādus: gaisa kuģa sadursme ar putnu[116], Eiropas gaisa telpas daļēja slēgšana Islandes vulkāna izvirduma dēļ[117], pasažiera problemātiska uzvedība, kuras dēļ kapteinis ir mainījis lidojuma maršrutu, to novirzot, "ja vien apkalpojošais gaisa pārvadātājs nav veicinājis šādu uzvedību un ja vien tas ir veicis atbilstošus pasākumus, ņemot vērā pazīmes, kas brīdina par šādu uzvedību"[118], vai gaisakuģa riepas bojājums, ko izraisījis tāds svešķermenis kā uz lidostas skrejceļa esošas atlūzas[119].

141. Otrkārt, līdzīgā garā lietās par civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu Tiesa ir pasludinājusi vairākus spriedumus par "transportlīdzekļa lietošanas" jēdzienu Direktīvas 2009/103/EK 3. panta izpratnē[120]. Pēc Tiesas domām, šajā jēdzienā ietilpst jebkāda veida transportlīdzekļa izmantošana, kas atbilst šī transportlīdzekļa parastajai funkcijai[121], tas ir, jebkura šī transportlīdzekļa kā pārvadāšanas līdzekļa izmantošana[122]. Tomēr vēlāk Tiesa tika aicināta apstiprināt, vai "transportlīdzekļa lietošanai" atbilst arī šādas faktiskās situācijas: "traktora manevrs saimniecības pagalmā, lai nogādātu šim traktoram pievienotu piekabi šķūnī"[123], "situācija, kad brīdī, kurā notika negadījums, tajā iesaistītais lauksaimniecības traktors pamatā tika izmantots nevis transportam, bet kā agregāts, ar ko tiek darbināts herbicīda pulverizatora pumpis"[124], "situācija, kad stāvvietā novietota transportlīdzekļa pasažieris, atverot šī transportlīdzekļa durvis, ir saskrāpējis un bojājis tam blakus stāvošo transportlīdzekli"[125], vai "situācija [..], kurā savai pārvietošanās funkcijai atbilstoši izmantojamais transportlīdzeklis, kas bijis novietots privātā garāžā, ir uzliesmojis, izraisot aizdegšanos šī transportlīdzekļa elektrosistēmā, un ir radījis kaitējumu šai ēkai, lai gan minētais transportlīdzeklis nav ticis pārvietots vairāk kā 24 stundas pirms aizdegšanās"[126].

115 Spriedums, 2008. gada 22. decembris, *Wallentin-Hermann* (C-549/07, EU:C:2008:771, 23. punkts). Attiecībā uz turpmākiem apstiprinājumiem skat., piemēram, spriedumus, 2013. gada 31. janvāris, *McDonagh* (C-12/11, EU:C:2013:43, 29. punkts), un 2020. gada 11. jūnijs, *Transportes Aéreos Portugueses* (C-74/19, EU:C:2020:460, 37. punkts un tajā minētā judikatūra).

116 Spriedums, 2017. gada 4. maijs, *Pešková* un *Peška* (C-315/15, EU:C:2017:342, 26. punkts).

117 Spriedums, 2013. gada 31. janvāris, *McDonagh* (C-12/11, EU:C:2013:43, 34. punkts).

118 Spriedums, 2020. gada 11. jūnijs, *Transportes Aéreos Portugueses* (C-74/19, EU:C:2020:460, 48. punkts).

119 Spriedums, 2019. gada 4. aprīlis, *Germanwings* (C-501/17, EU:C:2019:288, 34. punkts).

120 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (2009. gada 16. septembris) par civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu un kontroli saistībā ar pienākumu apdrošināt šādu atbildību (OV 2009, L 263, 11. lpp.).

121 Skat. spriedumu, 2014. gada 4. septembris, *Vnuk* (C-162/13, EU:C:2014:2146, 59. punkts). Skat. arī spriedumus, 2017. gada 28. novembris, *Rodrigues de Andrade* (C-514/16, EU:C:2017:908, 34. punkts), un 2018. gada 15. novembris, *BTA Baltic Insurance Company* (C-648/17, EU:C:2018:917, 34. punkts).

122 Skat., piemēram, spriedumus, 2017. gada 28. novembris, *Rodrigues de Andrade* (C-514/16, EU:C:2017:908, 38. punkts); 2017. gada 20. decembris, *Núñez Torreiro* (C-334/16, EU:C:2017:1007, 29. punkts), un 2018. gada 15. novembris, *BTA Baltic Insurance Company* (C-648/17, EU:C:2018:917, 44. punkts).

123 Spriedums, 2014. gada 4. septembris, *Vnuk* (C-162/13, EU:C:2014:2146, 59. punkts un minētā sprieduma rezolutīvā daļa).

124 Spriedums, 2017. gada 28. novembris, *Rodrigues de Andrade* (C-514/16, EU:C:2017:908, 42. punkts un minētā sprieduma rezolutīvā daļa).

125 Spriedums, 2018. gada 15. novembris, *BTA Baltic Insurance Company* (C-648/17, EU:C:2018:917, 48. punkts un minētā sprieduma rezolutīvā daļa).

126 Spriedums, 2019. gada 20. jūnijs, *Línea Directa Aseguradora* (C-100/18, EU:C:2019:517, 48. punkts un minētā sprieduma rezolutīvā daļa).

142. Treškārt, pēdējam ilustrējošajam piemēram var minēt Direktīvā 2003/88/EK ietverto jēdzienu "darba laiks"[127]. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru galvenā prasība "darba laika" kvalificēšanai Direktīvas 2003/88 izpratnē ir fakts, ka darba ņēmējam ir pienākums fiziski atrasties darba devēja noteiktajā vietā un būt pieejamam darba devējam, lai vajadzības gadījumā varētu uzreiz sniegt attiecīgos pakalpojumus. Šis pienākums, kā dēļ attiecīgie darba ņēmēji nevar brīvi noteikt savu atrašanās vietu laikā, kad darbs nav jāveic, ir uzskatāms par viņu uzdevuma sastāvdaļu[128]. Tomēr, ievērojot šo vispārīgo definīciju, Tiesai atkal tika lūgts šajā definīcijā faktiski iekļaut detalizētas situācijas saistībā ar dažādiem medicīniskās un cita veida neatliekamās palīdzības personāla dežūras pienākumiem. Tādējādi Tiesa nosprieda, ka dežūrās pavadītais laiks ir darba laiks, ja darbiniekam jāatrodas aprūpes centrā[129], pat ja attiecīgajai personai darba vietā ir atļauts atpūsties laikā, kad tās pakalpojumi nav vajadzīgi[130], vai ka "darba laika" jēdzienam būtu jāattiecas uz "situāciju, kurā [ugunsdzēsējam] ir noteikts ierobežojums dežūras laikposmā atrasties savās mājās, tur būt pieejamam savam darba devējam un spējīgam 8 minūšu laikā ierasties darba vietā"[131].

143. Protams, visās šajās jomās Tiesa neapšaubāmi ir sniegusi noderīgu atbildi valstu tiesām. Tomēr man atkal jāpiekrīt ģenerāladvokātam F. Dž. Džeikobsam, ka "detalizētas atbildes uz ļoti specifiskiem jautājumiem ne vienmēr veicinās [..] vienveidīgu piemērošanu. Šādas atbildes var tikai izraisīt papildu jautājumus"[132].

144. Manos nesenajos secinājumos lietā *Van Ameyde España*, vēl vienā lieta par mehānisko transportlīdzekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu, ko iesniedza *Tribunal Supremo* (Augstākā tiesa, Spānija), es centos konkrētāk ieteikt, kur varētu būt (pēc definīcijas diezgan neskaidra) robeža starp ES tiesību interpretāciju un piemērošanu. Nevaru neatsaukties uz šiem secinājumiem kā uz patiesu gadījumu izpēti[133]. Attiecībā uz pirmo nosacījumu par to, kur vajadzētu būt pienākumam uzdot prejudiciālo jautājumu, es pievienotu šādu.

145. Pienākumam vērsties Tiesā būtu jārodas, ja pēdējās instances valsts tiesa saskaras ar ES tiesību *interpretācijas* jautājumu, kas formulēts saprātīgā un atbilstošā abstrakcijas līmenī. Šo abstrakcijas līmeni loģiski nosaka attiecīgā tiesību noteikuma darbības joma un mērķis. Konkrētajā (nenoteikto) ES tiesību jēdzienu kontekstā Tiesas uzdevums ir sniegt šā jēdziena interpretāciju. Tā piemērošana, tostarp konkrētu faktu ietveršana saskaņā ar šo definīciju, ir ES tiesību piemērošanas jautājums.

146. Protams, vienkārša piemērošana var ātri pārvērsties interpretēšanā, ja, piemēram, iesniedzējtiesa aicinātu Tiesu sašaurināt, paplašināt, kvalificēt vai atkāpties no jau sniegtās definīcijas. Tomēr, ja tas patiešām tiek lūgts, iesniedzējtiesai būtu skaidri jānorāda šis elements, paskaidrojot it īpaši, kāpēc iesniegtā lieta ir kas vairāk par vienīgi jau norādītās *premissa maior* apstiprinājumu (un šajā ziņā – piemērošanu).

127 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (2003. gada 4. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem (OV 2003, L 299, 9. lpp.). Saskaņā ar šīs direktīvas 2. panta 1. punktu ""darba laiks" ir jebkurš laikposms, kurā darba ņēmējs strādā darba devēja labā un veic savu darbu vai pilda pienākumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem un/vai praksi".

128 Skat., piemēram, spriedumu, 2003. gada 9. septembris, *Jaeger* (C-151/02, EU:C:2003:437, 63. punkts); rīkojumu, 2011. gada 4. marts, *Grigore* (C-258/10, nav publicēts, EU:C:2011:122, 53. punkts un tajā minētā judikatūra), un spriedumu, 2018. gada 21. februāris, *Matzak* (C-518/15, EU:C:2018:82, 59. punkts).

129 Spriedums, 2000. gada 3. oktobris, *Simap* (C-303/98, EU:C:2000:528), un rīkojums, 2001. gada 3. jūlijs, *CIG* (C-241/99, EU:C:2001:371).

130 Spriedums, 2003. gada 9. septembris, *Jaeger* (C-151/02, EU:C:2003:437, 71. punkts).

131 Spriedums, 2018. gada 21. februāris, *Matzak* (C-518/15, EU:C:2018:82, 65. punkts).

132 Secinājumi lietā *Wiener SI* (C-338/95, EU:C:1997:352, 50. punkts).

133 Mani secinājumi lietā *Van Ameyde España SA* (C-923/19, EU:C:2021:125).

147. Turklāt šajā ziņā un šādā dimensijā lūgtajai interpretācijai būtu jāpiemīt *vispārīgai vai vispārināmai* ietekmei. Jautājumam par interpretāciju būtu jāattiecas uz vispārīgu, iespējams, atkārtotu jautājumu par ES tiesību interpretāciju. Vēlos uzsvērt, ka *šis nav* kritērijs attiecībā uz uzdotā jautājuma juridisko nozīmi vai būtiskumu. Tas ir vēl viens, daudz vienkāršāks, jautājums valsts tiesai: vai jautājums, ar kuru šobrīd saskaros, varētu atkārtoties, neatkarīgi no tā, vai ar to saskartos es vai mani kolēģi citās dalībvalstīs? Vai ES tiesību vienotas interpretācijas nolūkos man būtu jālūdz vadlīnijas Tiesai?

148. Šāda prātošana palīdz ne tikai formulēt uzdodamo jautājumu atbilstošā abstrakcijas līmenī, jo tas liek identificēt vispārīgas, transversālas problēmas, bet tas palīdz arī atsijāt ļoti šaurus, atsevišķus vai vienreizējus gadījumus, kuriem vienkārši nav nekādas vispārīgas, strukturālas ietekmes, pat ja tie potenciāli izraisa jautājumu par ES tiesību interpretāciju. Jebkurā gadījumā var droši uzskatīt, ka lielākā daļa pēdējās instances valstu tiesu lieliski pārzina šādu domāšanu, kaut arī, iespējams, galvenokārt savas sistēmas robežās. Līdzīga veida domāšana un pārdomas vienkārši būtu jāpiemēro visaptverošākā, plašākā ES tiesiskās kārtības līmenī.

149. Kopumā es noteikti neiesaku atbrīvoties no šī "vienradža", lai to nekavējoties aizstātu ar citu[134] ideju, ka pastāv kāda skaidra robeža starp to, kur beidzas interpretācija un sākas piemērošana, un *vice versa*. Tomēr pienākuma vērsties Tiesā mērķis ir nodrošināt vienveidīgu ES tiesību interpretāciju, nevis šo tiesību pareizu piemērošanu. Tādējādi mērķtiecīgā vienveidība nav un nekad nav bijusi katras atsevišķās lietas *konkrēto rezultātu* līmenī, bet gan piemērojamā *tiesiskā regulējuma* līmenī. Tas loģiski nozīmē to, ka, lai gan pastāv saprātīgs tiesiskā regulējuma vienveidības līmenis, konkrēto rezultātu ziņā var būt atšķirības.

2. Vairāk saprātīgi iespējamu interpretāciju

150. Vai *objektīvi* ir iespējams konkrētu ES tiesību jautājumu interpretēt dažādi? Jebkura pienākuma vērsties Tiesā nosacījuma neatņemama daļa vienmēr būs alternatīvu izpēte. Tas nozīmē, ka – atšķirībā no raksturīgās *iekšējās* un *subjektīvās* nenoteiktības jebkādu pamatotu šaubu veidā par konkrētās lietas iznākumu – tieši ticamu alternatīvu esamība nostiprina līdzīgus apsvērumus kā vairāk *ārējus* un *objektīvus*. Tālab arī ierosinājums pārorientēt uzmanību no parasta "es nezinu" uz "šīs ir alternatīvas, no kurām man jāizvēlas".

151. Uzsveru īpašības vārdu "iespējams" vai "ticams" nozīmīgumu. Noteikti netiek ierosināts, ka iesniedzējtiesai būtu pienākums pilnībā izklāstīt alternatīvas, tās izvērtēt vai pat paskaidrot, kuru tā atbalsta[135]. Tomēr, lai pamatotu pienākumu vērsties Tiesā, vajadzētu būt kam vairāk nekā tikai subjektīvām šaubām vai pat zināšanu trūkumam.

152. Tomēr, tiklīdz pēdējās instances valsts tiesā tiek piedāvātas divas vai vairākas potenciālās interpretācijas, pienākums vērsties Tiesā kļūst strikts. Galu galā, tieši šī iemesla dēļ pienākums sākotnēji tika noteikts – tas ir piemērojams, kad "piedāvājumā" ir izvēle starp vairākām iespējām. Turpmākie scenāriji ir īpaši svarīgi, lai ilustrētu to, kad var rasties šāda situācija.

[134] Atgriežoties pie ģenerāladvokāta N. Vāla izteiktās metaforas, kas minēta šo secinājumu 103. zemsvītras piezīmē.

[135] Kā jau agrāk ir ticis ierosināts ar nosaukumu "Zaļās gaismas procedūra", vai arī citi veidi, kā reformēt prejudiciālo nolēmumu tiesvedību; skat., piemēram, Due, O., "The Working Party Report", no: Dashwood, A., un Johnston, A.C., *The Future of the Judicial System of the European Union*, Hart, Oksforda, 2001. No otras puses, tas noteikti neliedz iesniedzējtiesai to darīt, ja tā to vēlas.

153. Pirmkārt, ir piemēri, kuros viena un tā paša noteikuma atšķirīgas interpretācijas ir pieņemtas valstu tiesu galīgajos lēmumos. Jebkurai citai pēdējās instances tiesai, kurā tiek izskatīta lieta par vienu un to pašu ES tiesību elementu un kurā tiek *konstatēta atšķirība* vienas un tās pašas tiesību normas interpretācijā, ir pienākums uzdot prejudiciālo jautājumu, lai noskaidrotu, kurš no judikatūras virzieniem ir pareizais. Nav svarīgi, vai šāda konstatētā atšķirība ir vienā un tajā pašā vai vairākās dalībvalstīs. Es arī neredzu loģiku, kādēļ atšķirības tikai valsts judikatūras jomās nebūtu pietiekamas, lai Savienībā objektīvi pastāvētu atšķirīga judikatūra par vienu un to pašu jautājumu [136], ja vien tas nav atgriezeniskās diskriminācijas atsevišķs gadījums. Galu galā – loģika, kas ir pamatā spriedumam *Hofmani-Laroche*, ir tāda, ka novirze no kopējās pieejas būs "jebkurā dalībvalstī", un pamatota iemesla dēļ nevar pastāvēt nekāda vienveidīga interpretācija, ja dažādas dalībvalsts daļas nolemj iet savu ceļu.

154. Tomēr es liktu uzsvaru uz *galīgajiem* esošajiem nolēmumiem, kas izdoti valstu līmenī. Ir vajadzīga skaidri izteikta interpretācijas atšķirība horizontālā līmenī, vai tā būtu vienā un tajā pašā dalībvalstī (dažādas apelācijas tiesas, dažādas palātas vai augstāko tiesu departamenti) vai starp vairākām dalībvalstīm. Tas gan var ne vienmēr attiekties uz *vienu tiesvedību*, kura joprojām tiek izskatīta. Šādā situācijā, kurā, piemēram, pirmās instances tiesas interpretācija atšķiras no interpretācijas, ko pieņēmusi apelācijas tiesa, un lietu tagad izskata augstākā tiesa, varētu būt arī divas vai vairākas pieejas attiecībā uz vienu un to pašu tiesību normu. Tomēr atšķirībā no situācijas, kurā dažādu tiesu konkrētajos galīgajos nolēmumos ir sastopamas atšķirīgas interpretācijas, tas automātiski nenozīmē saprātīgākus un ticamākus vienas un tās pašas ES tiesību normas interpretācijas veidus. Vienas un tās pašas tiesvedības situācijā nevar izslēgt, ka viena tiesa vienkārši ir pieļāvusi kļūdu. Turpretim judikatūras atšķirības dažādās tiesvedībās vairs nav kļūda, bet abu – gan ES tiesību, gan valstu tiesību – strukturāla problēma.

155. Otrkārt, visas pārējās situācijas, ieskaitot pat tās, kurās pastāv dažādas interpretācijas, kas pieņemtas vienā un tajā pašā tiesvedībā, ir vienkārši jānovērtē katras konkrētās lietas kontekstā. Vai tiesvedībā, kuru izskatīja pēdējās instances tiesa, patiešām bija ticamas alternatīvas vienas un tās pašas tiesību normas interpretācijai neatkarīgi no tā, no kurienes tās nāk? Tās varēja būt ietvertas pušu apsvērumos, tās varēja nākt no dažādiem lietas dalībniekiem, kas iesaistīti valsts tiesvedībās, vai arī tiešām varēja izrietēt no dažādiem iepriekšējiem spriedumiem vienā un tajā pašā tiesvedībā, kurā šī atšķirība nebija kļūda, bet drīzāk ticamu alternatīvu apliecinājums.

156. Turklāt šādas šaubas par izvēli starp vienas tiesību normas iespējamām interpretācijām vienmēr var brīvi izrietēt no pašas valsts tiesas. Tomēr, ņemot vērā visu iepriekš minēto šajā sadaļā, es vēlos uzsvērt kādu diezgan svarīgu aspektu par realitāti un reālismu. Diez vai var gaidīt no pēdējās instances valstu tiesām, ka tās pēkšņi pārtaps par salīdzinošo ES tiesību pētījumu centriem, kuros tās pašas, tā teikt, *ex officio*, veiks izpētes citu dalībvalstu tiesu judikatūrā vai aktīvi sāks pētīt interpretācijas problēmas.

157. Līdz ar to no pēdējās instances valstu tiesām noteikti var gaidīt to, ka tās atzīs, ka pastāv objektīvas atšķirības juridiskajās interpretācijās, ja šo atšķirību ir skaidri izcēlis kāds no tajās izskatāmo tiesvedību dalībniekiem, it īpaši pašas puses. Ar nosacījumu, ka iespējamajā juridiskajā interpretācijā patiešām ir atšķirības, ko parāda iespējamās alternatīvas, tad – izmantojot *CILFIT* terminoloģiju – lietā, ko tās izskata, var uzskatīt, ka objektīvi un ārēji ir konstatētas (pamatotas) šaubas un tādējādi nevar tikt ignorēts pienākums vērsties Tiesā, lai nodrošinātu vienveidīgu ES tiesību interpretāciju.

[136] Šajā sakarā skat. arī ģenerāladvokāta N. Vāla secinājumus apvienotajās lietās X un *van Dijk* (C-72/14 un C-197/14, EU:C:2015:319, 68. punkts).

3. Nav nekādas Tiesas judikatūras

158. Visticamāk, netrūks (asu) diskusiju par to, kas īsti konkrētā scenārijā ir "iedibinātā judikatūra" un vai to, kas ir "iedibināts", visi saprot vienādi. Tomēr konceptuālā līmenī tas patiešām ir spriedums lietā *Da Costa*[137], kas ir atkārtots un paplašināts spriedumā *CILFIT*[138], kuru pārskatīt ir nepieciešams vismazāk. Valsts pēdējās instances tiesai ir pienākums uzdot prejudiciālo jautājumu, ja tā saskaras ar jaunu jautājumu par ES tiesību interpretāciju vai jautājumu, kuru nevar pilnībā atrisināt, pamatojoties uz pastāvošo Tiesas judikatūru, vai kad tai būtu jālūdz Tiesai precizēt vai pārskatīt dažus no tās iepriekšējiem nolēmumiem.

159. Īsi sakot, otrais nosacījums un pašreizējais, trešais, nosacījums (pirmais nosacījums attiecas uz ES tiesību vienveidīgu interpretāciju) ir vienu un to pašu bažu dažādi aspekti, dažādos virzienos un ar dažādām iesaistītajām pusēm. Otrais nosacījums attiecas uz horizontālo saskaņotību un valstu judikatūru, bet trešais – uz Tiesas nolēmumiem un to sekām.

160. Tāpēc pēdējās instances valsts tiesai nav pienākuma uzdot jautājumu par ES tiesību interpretāciju, ja Tiesa jau ir interpretējusi to pašu noteikumu. Tas pats attiecas uz situāciju, kurā iepriekšējie Tiesas nolēmumi, kas pieņemti jebkura veida tiesvedībā, jau ir snieguši pietiekamas norādes par interpretāciju, tādējādi ļaujot valsts tiesai mierīgi izlemt jautājumu, kuru tā izskata, pamatojoties uz pastāvošo judikatūru.

161. Vēlos tikai noslēgt ar trim papildu paskaidrojumiem šajā ziņā.

162. Pirmkārt, varētu būt vērts vēlreiz norādīt uz loģisko saikni starp trešo un pirmo nosacījumu – tas, kas vēl ir jānosaka un kas, protams, jāizsecina no judikatūras, ir piemērojamā *ES tiesību norma*, nevis konkrētās lietas rezultāts. Piemēram, ES tiesību interpretācija par to, kas ir "ārkārtējs apstāklis", tika nostiprināta laikā, kad Tiesa noteica un apstiprināja šāda notikuma definīciju. Ja vien pēdējās instances tiesa nenonāk situācijā, kurā tā vēlētos pārskatīt, pilnveidot vai atkāpties no minētās definīcijas, tad attiecīgajai tiesai tā vienkārši ir jāpiemēro, bez pienākuma meklēt norādes par to, vai, piemēram, papildus visiem Tiesas izskatītajiem faktiskajiem scenārijiem[139], ārkārtēji apstākļi būtu piemērojami arī gadījumā, ja uz skrejceļa skrietu stirna vai kails cilvēks.

163. Otrkārt, varētu būt taisnīgi atzīt, ka, lai gan Tiesas valodā tiek izmantoti jēdzieni "iedibināta judikatūra" vai "iepriekšējie nolēmumi", patiesībā tas dažkārt var būt tikai viens precedents. Protams, viss ir atkarīgs no tās ES tiesību normas satura, konteksta un skaidrības, kuru bija paredzēts nostiprināt ar iepriekš pieņemto nolēmumu[140]. Tomēr skaidri formulēta juridiskā nostāja, pat ja tā tiek izteikta tikai vienu reizi (un tādējādi diez vai atbilst patiesai "iedibinātajai judikatūrai", pēc īstenas romiešu civiltiesību tradīcijas, saskaņā ar kuru tā būtu daudzkārt jāatkārto, pirms tā kļūtu faktiski saistoša), jau sākumā var atbrīvot pēdējās instances valsts tiesu no pienākuma uzdot prejudiciālo jautājumu.

137 Spriedums, 1963. gada 27. marts, *Da Costa* u.c. (no 28/62 līdz 30/62, EU:C:1963:6).

138 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *CILFIT* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 13. un 14. punkts).

139 Izklāstīts šo secinājumu 134. punktā.

140 No šajos secinājumos aplūkotajām lietām ir iespējams tikai pretstatīt, no vienas puses, 2018. gada 4. oktobra spriedumu, Komisija/Francija (Priekšnodoklis [par ienākumiem no kapitāla un kustamas mantas]) (C-416/17, EU:C:2018:811), un, no otras puses, 2016. gada 28. jūlija spriedumu, *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603).

164. Treškārt, valsts tiesai, it īpaši pēdējās instances tiesai, vienmēr ir atļauts lūgt Tiesu pielāgot, precizēt, izskaidrot tās iepriekšējos nolēmumus vai pat atkāpties no tiem. Tomēr, ja pēdējās instances valsts tiesa vēlas atkāpties no Tiesas iepriekš pieņemtās ES tiesību interpretācijas, šai valsts tiesai ir pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu, paskaidrojot Tiesai iemeslus par tās domstarpībām un – ideālā gadījumā – nosakot, kādai, pēc iesniedzējtiesas domām, vajadzētu būtu pareizai pieejai[141].

165. Pilnības labad varētu piebilst, ka šāds "izskaidrošanas" scenārijs var ietvert ne tikai situācijas, kurās valsts tiesa patiešām vēlas, lai Tiesa grozītu savu judikatūru[142], bet arī gadījumus par atšķirībām Tiesas judikatūrā, kurus atklājusi valsts tiesa, kas ir aicināta piemērot šīs norādes valsts līmenī. Šādās (cerams, retās) situācijās ir pienākums vērsties Tiesā tieši ES tiesību vienveidīgas interpretācijas visā Eiropas Savienībā interesēs, lai novērstu atšķirības starp valstu tiesām, kas rodas no tā, ka dažas no tām paļaujas uz vienu Tiesas judikatūras virzienu, bet citas tiesas reāli piemēro citu virzienu.

4. Pienākums norādīt pamatojumu (un atklātais jautājums par pienākuma lūgt prejudiciālu nolēmumu izpildi)

166. Priekšlikumā, ko esmu paudis šajos secinājumos, pienākuma lūgt prejudiciālu nolēmumu tvērumā jau ir ietverti izņēmumi. Tās ir vienas monētas divas puses. Lai būtu pienākums vērsties Tiesā, ir jāievēro visi trīs šajā sadaļā izklāstītie nosacījumi. Lai pienākums nerastos (vai, atkarībā no struktūras, lai nerastos izņēmums), ir jābūt izslēgtam vienam no trim nosacījumiem: vai nu nav jautājuma par ES tiesību interpretāciju, vai ir tikai viena saprātīgi iespējama attiecīgo ES tiesību interpretācija, vai arī atbilde uz šo jautājumu ir rodama jau esošajā Tiesas judikatūrā.

167. Tas nozīmē, ka jebkurā gadījumā pastāv šķērsvirziena pienākums vai pat ceturtais nosacījums – neatkarīgi no tā, uz kuru no šiem trim nosacījumiem atsaucas pēdējās instances valsts tiesa, šai tiesai ir pienākums norādīt *pienācīgu pamatojumu* secinājumam par to, ka uz tās izskatāmo lietu neattiecas pienākums uzdot prejudiciālo jautājumu saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu.

168. Protams, nav neviena vispārēja kritērija attiecībā uz to, kas ir adekvāts un tādējādi pietiekams pamatojums. Viss ir atkarīgs no lietas būtības, sarežģītības un galvenokārt argumentiem, kas izvirzīti tiesā, kura izlemj lietu, un tiem, kas ietverti lietas materiālos. Tomēr – un jebkurā gadījumā ar nosacījumu, ka attiecīgais ES tiesību jautājums patiešām ir ierosināts pēdējās instances valsts tiesā, – šai tiesai ir pienākums skaidri un konkrēti norādīt, tieši kurš no trim nosacījumiem (izņēmumiem) ir jāpiemēro šajā lietā, un sniegt vismaz kopsavilkuma paskaidrojumu par to, kāpēc tas tā ir.

169. Uzskatu, ka ir svarīgi skaidri uzsvērt šo pienākumu. Vispārīga, neskaidra un lielākoties nepamatota atsauce uz *acte clair* vai *CILFIT* spriedumu, nesniedzot nekādu reālu un uz konkrēto lietu balstītu pamatojumu, kāpēc tieši nav pienākuma vērsties Tiesā par izskatāmās lietas būtību, neatbilst obligātajām prasībām[143]. Turpretim izmantojot, protams, diezgan objektīvo un ārējo pieeju pienākumam vērsties Tiesā sistemātiskas interpretācijas vienveidības interesēs, kas tiek atbalstīta šajos secinājumos, pēdējās instances valsts tiesas sniegtais pamatojums ir atbildes

141 Ilustrācijai skat. neseno spriedumu, 2017. gada 5. decembris, M.A.S. un M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936).

142 Kad "izskaidrošana" ir eifēmisms faktiskai atcelšanai.

143 Šajā nozīmē skat. jau spriedumu, 2016. gada 28. jūlijs, *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603, 53. punkts).

reakcija uz elementiem, kurus tiesā ir iesniegušas vai nu puses, vai arī tie iesniegti tāpēc, ka tas skaidri izriet no tiesvedības un pašas lietas materiāliem. Tādējādi pienākums norādīt pamatojumu ir savstarpēji saistīts ar tiesneša pienākumu izvērtēt visus attiecīgos apstākļus un argumentus, kas viņam vai viņai ir iesniegti.

170. Īsi sakot, tiesnesim nav pienākuma meklēt un interpretēt problēmas, kas varbūt varētu rasties saistībā ar konkrēto ES tiesību noteikumu. Tomēr interpretācijas problēmas, kas viņam iesniegtas, jo īpaši tās, uz kurām norādījušas puses, nevar "paslaucīt zem tepiķa" bez atbilstoša pamatojuma, vienkārši norādot vienā teikumā, ka "viss ir skaidrs un nav nekādu pamatotu šaubu".

171. Visbeidzot, manuprāt, pienākums norādīt pienācīgu pamatojumu, lai gan tas, iespējams, izriet no attiecīgajām valsts tiesību normām, ir arī pienākums, ko ES tiesības uzliek saskaņā ar Hartas 47. pantu. Ir diezgan loģiski, ka gadījumā, ja valsts tiesā tiesvedības laikā tiek atbilstīgi ierosināts jautājums par ES tiesībām, tad šī lieta, visticamāk, ciktāl tas attiecas uz citu ES tiesību elementu piemērošanu, ietilpst ES tiesību piemērošanas jomā. Turklāt šādā gadījumā būtu piemērojams LESD 267. pants. Tādēļ šāds gadījums un valsts nolēmums par to nepārprotami attiecas uz ES tiesību īstenošanu saskaņā ar Hartas 51. panta 1. punktu.

172. Šeit es apzināti apstāšos. Jautājumi, kas saistīti ar pienākuma vērsties Tiesā izpildi, iespējams, ir nākotnē izskatāmo lietu jautājums. Tomēr, lai nākotnē šādus jautājumus varētu apspriest, vispirms ir ievērojami jāpārskata pienākuma vērsties tiesā tvērums un būtība. Tikai tad, ja un kad ir veikts pirmais solis, varētu būt aktuāli apspriest turpmāko jautājumu par korektīvajiem pasākumiem.

173. Es noslēgšu ar trim vispārīgām piezīmēm.

174. Pirmkārt, kādēļ tagad ir nepieciešams atkal pievērsties *CILFIT* lietai? Jo, izlasot visu manu izglītoto priekšgājēju pārliecinošos viedokļus, kas citēti viscaur šajos secinājumos, ir skaidrs, ka Tiesa, visticamāk, nevērs pārsteidzīgi vaļā šo lietu. Turklāt ironizējot varētu teikt – tā kā spriedums *CILFIT* jau 40 gadus nav darbojies, vēl daži gadi vai gadu desmiti neko nemainīs. Zināmā mērā inercē ir arī skaista vienkāršība un gudrība, it īpaši, ja sistēma kopumā atrod sava veida līdzsvaru. Un, atgriežoties pie šo secinājumu ievadā izmantotās metaforas, varētu būt prātīgāk ļaut guļošiem suņiem gulēt. Jo neviens nezina, kam tie var iekost, ja pamodīsies.

175. Lai cik arī vilinoša nebūtu šī doma, tai ir savas skaidras robežas. Nav vēlams, ka kādas tiesas institucionālo autoritāti un leģitimitāti uzskata par neatbilstošu, jo tad tiek ignorēti šīs centralizētās iestādes sniegtie norādījumi, kas, protams, ir pamatoti. Turklāt, ja šāds atbilstības trūkums skar vienu no visbūtiskākajiem visas tiesu sistēmas parametriem un šai sistēmai, lai nodrošinātu tās pareizu darbību un vismaz daļēju izpildi, ir jāpaļaujas uz citām, tad var rasties diezgan nevēlams skepticisms par noteikumiem, un tas galu galā var izplatīties uz citām jomām un citiem jautājumiem. Visbeidzot, ir iespējami jauni saspīlējumi, ja tik rūpīgi radītais līdzsvars tiks izjaukts ar pēkšņu šādu noteikumu selektīvās izpildes rašanos, kurā personas, uz ko attiecas šāda izpilde, varētu pareizi jautāt: kāpēc mēs? Tādā veidā, tagad, kad suņi ir nomodā, ir obligāti jāpārskata šie noteikumi, lai tie tiktu izpildīti vienādi visiem.

176. Otrkārt, varētu teikt, ka, koncentrējoties uz pienākuma vērsties Tiesā makro jeb publisko funkciju, šajos secinājumos izteiktajā priekšlikumā ir ņemtas vērā konkrētās puses tiesvedībā un viņu subjektīvās tiesības. Turklāt, konkrētajā lietā atbrīvojoties no subjektīvām šaubām, pienākuma vērsties Tiesā tvēruma definīcija un izņēmumi no šā pienākuma kļūst pārāk plaši to formulējumā un balstās uz tādiem abstraktiem jēdzieniem kā interpretācijas atšķirības.

177. Manuprāt, tieši pienākuma vērsties Tiesā skaidrības trūkums, konceptuāli nošķirot makro/mikro (publisko/privāto) funkciju no objektīvajiem/subjektīvajiem nosacījumiem, rada problēmas ar spriedumu *CILFIT*. Turklāt *CILFIT* gadījumā izdarītā izvēle bija unikāla vēl kādā ziņā – pienākums vērsties Tiesā galvenokārt tika pakļauts pēdējās instances tiesā izskatāmās lietas individuālajiem un subjektīvajiem nosacījumiem, taču personām netika dodas nekādas tiesības lai izpildītu šo pienākumu.

178. Ja saskaņā ar šajos secinājumos ierosināto tiktu atzīta pienākuma vērsties Tiesā lielākoties sistēmiskā un strukturālā būtība, kas pēc tam tiktu balstīta uz objektīvākiem sistēmisko vajadzību apsvērumiem, kuri rodas konkrētajā lietā, tas viss galu galā varētu sniegt konkrētajām pusēm tiesvedībā daudz vairāk pamatu, uz ko konkrētajā lietā balstīt argumentus, nekā tiesas subjektīvās šaubas. Turklāt, lai gan daļēji norobežojoties no konkrētās lietas apstākļiem, šeit ierosinātie nosacījumi pēc būtības un to formulējuma faktiski ir daudz precīzāki nekā tie, kas minēti spriedumā *CILFIT*. Turklāt pretstatā notiekošajām un nebeidzamajām diskusijām par to, vai *CILFIT* izņēmumi faktiski ir kontrolsaraksts vai vienkārši instrumentu kopums, šeit piedāvātie nosacījumi ir skaidrs kontrolsaraksts, tādējādi apstiprinot savstarpēji saistīto pienākumu sniegt konkrētu un pienācīgu pamatojumu.

179. Treškārt un visbeidzot, vai šāda sprieduma *CILFIT* "atslābināšana", vairs nekoncentrējoties uz pareizu ES tiesību piemērošanu katrā lietā, kas tiek izskatīta pēdējās instances tiesā, nenozīmē atteikšanos no Tiesas svarīgākās atbildības attiecībā uz ES tiesību vienotības un vienveidības nodrošināšanu?

180. Šajos secinājumos esmu diezgan plaši mēģinājis izskaidrot, kāpēc es uzskatu, ka sprieduma *CILFIT* vienveidība attiecībā uz ES tiesību pareizu piemērošanu katrā konkrētā lietā ir mīts. Ņemot vērā ES tiesu sistēmas decentralizēto un izkliedēto būtību, labākais, ko jebkad varētu sasniegt, ir ES tiesību interpretācijas saprātīga vienveidība, un šāda veida vienveidība jau ir diezgan augsta latiņa. Attiecībā uz piemērošanas un rezultātu vienveidību atbilde ir diezgan vienkārša – "neviens nevar zaudēt to, kā viņam nekad nav bijis" [144].

V. Secinājumi

181. Iesaku Tiesai uz *Consiglio di Stato* (Valsts padome, Itālija) uzdoto pirmo jautājumu atbildēt šādi:

Saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu dalībvalsts tiesai, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, ir jāvēršas ar lietu Tiesā ar nosacījumu, pirmkārt, ka šajā lietā ir radies vispārīgs jautājums par ES tiesību interpretāciju, kuru, otrkārt, var saprātīgi interpretēt vairāk nekā vienā iespējamā veidā, un, treškārt, no pastāvošās Tiesas judikatūras nevar secināt, kādā veidā ir jāinterpretē attiecīgais jautājums par ES tiesībām. Ja šāda valsts tiesa, kurā ir ierosināts jautājums par ES tiesību interpretāciju, izlemtu neiesniegt lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu attiecībā uz šo tiesību normu, tai ir pienākums norādīt pienācīgu pamatojumu, paskaidrojot, kurš no trim nosacījumiem nav izpildīts un kāpēc.

144 Walton, I., *The Complete Angler*, Gay & Bird, Londona, 1901, V nodaļa.